alfa

LÉZER

ELEFÁNTOK

EJTSD: KJU

PROFESZ-SZOR-VÁR

ASTERIX

KÉT MACH FÖLÖTT

MÉHSÉGEK

KÉTKEREKŰ ROMLÁS

GO, GO...

A FEHÉR KIRÁLY

GAJDOL A SKÓT

BIZÁNC

AZ AMERIKAI POLGÁR-HÁBORÚ

A MADÁR-FESTŐ

MEG-CSINÁLOD?

TEKTONIKA

WINNETOU SZERZŐJE

1988. OKTÓBER

ÁRA: 30,— Ft

junior
alfa
X. ÉVFOLYAM 5. SZÁM
A NEMZETKÖZI
ÚJSÁGÍRÓ SZERVEZET
MAGAZINJA TÍZEN TÚLIAKNAK

Megjelenik
minden második hónapban,
az Interpress Magazin
mellékleteként

Főszerkesztő:
IVANICS ISTVÁN

Főszerkesztő-helyettes:
DÁVID CSABA

Szerkesztőség:
Budapest
II., Rózsahegy utca 3/B 1024
Telefon: 153-883

Postacím:
Budapest, 1525, Pf. 46

INTER PRESS
Kiadja
a Nemzetközi Újságíró Szervezet
Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám
Vállalata, Budapest
II., Mihályfi Ernő utca 14. 1022
Telefon: 350-945

Felelős kiadó:
DR. POLLÁK MIKLÓS
vezérigazgató

88.0930
Athenaeum Nyomda, Budapest
rotációs mélynyomás
Felelős vezető:
SZLÁVIK ANDRÁS
vezérigazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest XIII., Lehel u. 10/A 1900 – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1 évre: 180,— Ft, ½ évre: 90,— Ft, egyes szám ára: 30,— Ft. Megjelenik: kéthavonként. Külföldiek részére előfizethető az Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalatánál, 1022 Budapest, Mihályfi Ernő u. 14. Előfizetési díja: US $ 11,— egy évre, mely összeg átutalható a Magyar Nemzeti Banknál vezetett BC—401—6306—144—01 sz. számlára.

HU ISSN: 0138—9351

Laptervező grafikus:
GÁLÓCSI ÁGNES

A lapban megjelenő színes
reprodukciókat
Kresz Albert készítette

Fotók és illusztrációk: National Geographic World (2–3); Das Tier (4–5); London Pictures Service (6, 28–29); Hobby (16–17); GEO (26–27); P. M. Magazin (30–31; 45), valamint a szerkesztőség archívumából.

LÉZER

Fordítsuk komolyra a szót, de ne annyira, hogy bonyolult fizikai képletekkel és fogalmakkal legyünk kénytelenek küszködni. A lézer olyan készülék, amely rendkívül nagy energiájú fénysugarat képes kibocsátani, a lézersugár tehát egyszerűen óriási energiájú fény. Mi ebben a különleges?

A fénysugár különböző hullámokból áll, a hullámok ugyanúgy mozognak, haladnak előre, akár a víz hullámzása, csak éppen másodpercenként több milliószor. A „közönséges" fényben, amely egy gyufa lángjából, egy fénycsőből vagy a hozzánk eljutó napsugarakból eredhet, a különböző hullámok különböző hosszúságúak. Ezenkívül nem is egyidejűleg érnek hullámvölgybe vagy hullámhegyre. A fény ezért verődik minden irányba, ezért látunk árnyékban is, a fény ezért... fény. A lézer hullámai egyszerre emelkednek és süllyednek, együtt „mozog" minden hullám és a lézersugár ezért hordoz sokkalta több energiát, mint a közönséges fény. Szaknyelven szólva a lézersugár monokromatikus.

Az egyikféle berendezés alapja egy üvegcsővel körülfont rubinkristály. Az üvegcső villanásokat bocsát ki magából, és ezáltal gerjeszti a rubinatomokat, amelyek fotonokat kezdenek kibocsátani. A felvillanások az úgynevezett optikai pumpa szerepét töltik be, ezek emelik magasabb energiaszintre az atomokat. A létrejövő lézersugár nagy energiájú, és azáltal, hogy minden fényhullám azonos fázisú és azonos hosszúságú benne, sok olyasmire alkalmas, amire a közönséges fénysugár használhatatlan.

Először is, a lézersugár rendkívül vékony nyalábot képez, és ez a nyaláb nagyon hosszú út után sem széttartó. Kiválóan alkalmas tehát a nagyon pontos távolságmérésre, fémek vágására és hegesztésére, távirányításra. Alkalmazzák hangot és képet tartalmazó lemezek lejátszásánál is. Ilyenkor az egykori „gramofontű" vagy a hangszedő rubinszilánk szerepét helyettesíti a sugár, amely leolvassa a kódot, visszaverődve továbbítja az információk tömegét, amelyekből aztán ismét kép lesz. Különösen fontos alkalmazási területe a lézernek a sebészet, elsősorban a szemsebészet, hiszen itt olyan finom vágásokra van szükség, amelyekre a legfinomabb mikroszkopikus szike sem képes, csupán a nagy energiájú, de végtelenül vékony sugárnyaláb. Ráadásul hőhatása az emberi szöveten ejtett vágás pillanatában „leforrasztja" a legparányibb hajszálereket is, megakadályozva ezzel a vérzést.

Egészen különleges terület a „gerjesztett sugárzás kibocsátásával erősített fény"

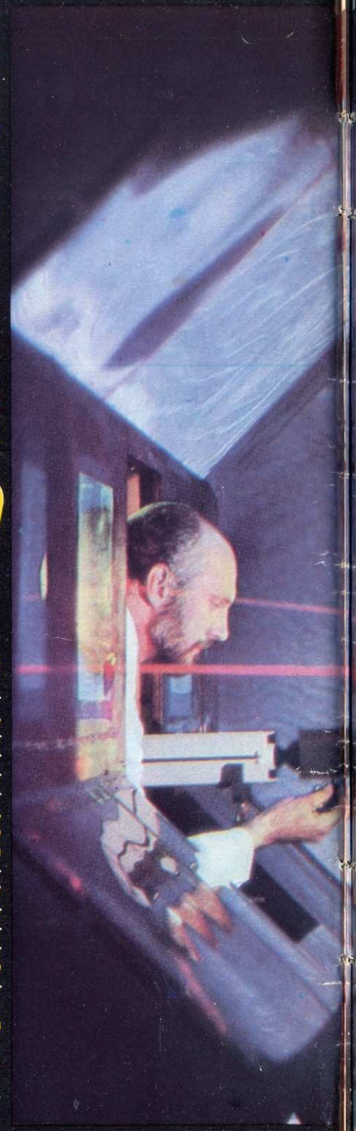

Oda-vissza küldözgetett lézersugár

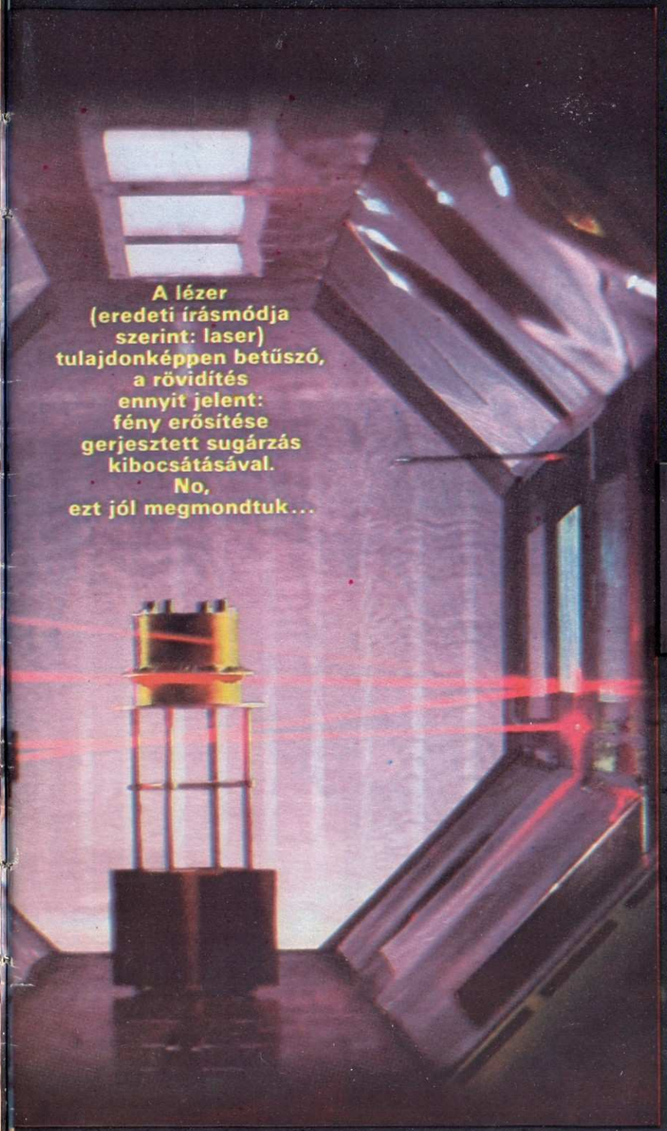

A lézer (eredeti írásmódja szerint: laser) tulajdonképpen betűszó, a rövidítés ennyit jelent: fény erősítése gerjesztett sugárzás kibocsátásával. No, ezt jól megmondtuk...

számára a hologram. A magyar Gábor Dénes már 1947-ben kidolgozta, hogyan lehet interferenciás jelenség segítségével térhatású képet készíteni és rögzíteni, de az elméletből csak másfél évtizeddel később, 1963-ban lett valóság, amikor megjelent a lézer, amelyre szükség volt a hologram készítéséhez.

Megint különös fogalmat használtunk és magyarázunnak kell. Az interferencia (veszélyes hangzása ellenére) ugyancsak egyszerű fizikai jelenség, legalábbis, ami az alapjait illeti. Ha egy nyugodt víztükörbe egymástól bizonyos távolságra két követ ejtünk, mindkettő gyűrűs hullámokat vet, amelyek egymásnak ütköznek. Ha

Hologram: a kép ernyője maga a tér...

pontosan szembetalálkoznak, vagy áthaladnak egymáson vagy kioltják egymást; még jobban megfigyelhető ez akkor, amikor a kétféle hullám többé-kevésbé egy irányba halad (tehát nem pontosan a két kő közötti területen): attól függően, hogy hol, milyen ponton találkoznak, vagy erősítik egymást vagy kioltják. Leegyszerűsítve ez az interferencia.

És mi köze ennek a lézerhez meg a hologramhoz?

Emlékezzünk arra, amit a lézersugárról megállapítottunk: egyszínű, vagyis monokromatikus fényről van szó. Ezzel világítják meg a tárgyat, amelyről a lézersugár visszaverődik és – például fényképezés esetén – a fényérzékeny lemezre kerül. De ugyanide kerül ugyanannak a lézersugárnak egy elkülönített része is, amely nem a tárgyról verődik vissza. Amikor az ilyen lemezt előhívják, semmi olyasmit sem látunk rajta, amit egy fényképen, illetve diafilmen láthatnánk. Ezen ugyanis a kétféle lézersugár által (a hullámok találkozásaiból) kialakított interferenciás kép látható. Ismételten lézersugárral láthatóvá lehet tenni a lefényképezett tárgy térbeli képét, méghozzá vetítővászon nélkül, „csak úgy" a térben... pontosabban a térnek azokon a pontjain, amelyeken az interferenciával

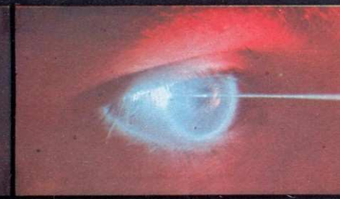

Szemvizsgálat és szemműtét lézerrel

készült képen áthaladó lézersugarak találkoznak. Ezért kellett a hologram megvalósításával a lézerig várni: természetes fénnyel, amelyben sokféle a hullámhossz és az egyes hullámok is egymáshoz képest elcsúszva lépnek fel, teljesen mindegy volna, mi és hogyan veri vissza ezt a fényt.

Ennyit a lézerről (amely annyiszor szerepel rémséges szuperhősök kezében mint csodapisztoly) és a holografról, amely ugyancsak sokszor szerepel a modern színezetű, technikára alapozott „kísértettörténetekben".

Az ormány és a fül barátkozásra, „beszélgetésre" való

ELEFÁNTOK

Mi az, amit még érdemes kideríteni az elefántokról? Hiszen tudjuk, milyenek, tudjuk, hol élnek és mit esznek, tudjuk, hogyan kell vadászni rájuk, és azt is tudjuk, hogy kipusztulófélben vannak, tehát óvni kell őket... van még titok körülöttük?

Bőven! – válaszolják erre a kutatók, akik az utóbbi másfél évtizedben valóban hozzáláttak, hogy a legnagyobb szárazföldi emlőst alaposabban megismerjék. Körülbelül kétszáz négyzetkilométer kiterjedésű a Kilimandzsáró lábánál fekvő Amboseli Nemzeti Park, ahol két amerikai kutatónő dolgozott. Itt az elefántok meglehetősen nagy területen élhetnek ahhoz, hogy ne találkozzanak állandóan az emberrel, az ember ültetvényeivel.

A két kutatónő hosszasan megfigyelt például egy elefántbikát, amelyet el is neveztek maguk közt Dionüzosznak. Az öttonnás állatnak semmiféle ellenféltől sem kellett tartania, amíg egy alkalommal új, ugyancsak hatalmas bika nem került szembe vele. Egy akácerdő alján rohantak egymásnak a két vetélytárs, hosszasan küzdöttek, végül az új bika bizonyult erősebbnek, és Dionüzosz menekülésre fogta a dolgot.

Amíg a viadal tartott, a közelben tartózkodó csorda egyfolytában és fülsiketítően trombitált, izgatottan, sőt pánikban rohangáltak a tehenek ide-oda. Amikor egyforma erős bikák esnek egymásnak, a harc hat-nyolc órán át is tarthat és nemritkán halálos kimenetelű. Ha az erősebb képes ledönteni a másikat a lábáról, agyarával az oldalába vagy koponyájába döf.

Tíz és harminc között szokott lenni egy csorda – egy „család" – tagjainak száma. Az idős, tapasztalt vezértehén irányítja a csapatot, őt figyelik a többiek, vagyis tehenek és mindkét nembeli borjak. A legidősebbek hatvan év felettiek is lehetnek, a fiatal bikák viszont csak tíz-tizenkét éves korukig maradnak a csapattal. Ezután a bikák csoportjához csatlakoznak és egész éven át külön élnek.

Az anyaállat és gondozásra szoruló borja között igen szoros kapcsolat alakul ki, a borjú mindenhová követi anyját, szinte csak néhány méternyire távolodik el tőle. Ha a családban a kiöregedett vezértehén helyébe újabb lép, a „leváltott" öreg továbbra is a csapatban marad, sőt megfigyelések szerint megbecsülésben részesül tapasztalatai miatt.

A kis csapat szoros kapcsolatokat tart fönn más csapatokkal, de csak a nőstények vezette családokkal. Amikor a januári-februári esős időszak után bőségesen van legelnivaló, akár száz állat is együtt legel. Ez védelmet is biztosít, mert az oroszlánfalkák az elkószáló fiatalokat megtámadják és megölik. A kifejlett elefánt azonban már nem tart a ragadozóktól.

Az afrikai elefánt szembetűnő testrésze a füle, amely akár másfél négyzetméternél nagyobbra is megnő. Tudjuk, hogy kiváló a hallásuk, a fülsiketítő trombitálástól a halk morgásig egész hangsorokat különböztetnek meg egymás között. Az óriási, vérerekkel behálózott fül hűtésre is szolgál, de... jelbeszédre is. A tehenek úgy hívják borjaikat közelebb, hogy fejüket csapkodják a fülükkel. Ha két, barátságban lévő csapat találkozik, köszöntésképpen is a fülüket csapkodják. Amikor viszont két bika találkozik, fülét mindkettő fölmereszti, hogy hatalmasabbnak, ijesztőbbnek lássa a másik. A fülek az évek során szinte egyedi vonásokkal, lyukakkal, szakadásokkal „ékessé" válnak. A két amerikai kutatónő nagyrészt a fülek alapján különböztette meg az állatokat.

Nemhiába a legnagyobb szárazföldi emlős az elefánt: a felnőtt példány napi élelmiszeradagja körülbelül két mázsa növény és legalább 150 liter víz. A borjak nagyon hosszú idő, huszonkét hónapos kihordási idő után jönnek világra, de egy órával születésük után már lábra állnak, és együtt vándorolnak a csapattal.

A csapat ezeknél a tevékenységeknél is segíti az elefánttehén az elléshez oldalára fekszik, a többi nőstény pedig ormánnyal-agyarral segít, és az újszülött borjút a magzatburokból kiszabadítják. A borjú három-négy hónapon át csak szopik, utána kap növényi eledelt, de egy ideig még továbbra is szopik. A kettős táplálkozás az évszaktól, illetve az „ellátás" minőségétől is függ. Az újszülött borjú körülbelül százkilós, ami más élőlényekkel összehasonlítva nagyon sok. Bőven kell hát a táplálék! Hát még, ha figyelembe vesszük, hogy mekkora súlyt kell elérnie: a felnőtt bika akár öt és fél tonna, a legnagyobb tehén pedig három és fél tonna is lehet. Az elefántok „csecsemőkora" három év, akkor ér véget, amikor az anyaállat újabb borjat hoz világra.

Furcsa dolgokat figyelt meg Cynthia Moss és Joyce H. Poole, a két kutatónő a borjak nevelése terén. Megfigyeltek olyan esetet, amikor egy jól megtermett, nyolcéves bikaborjú még mindig szopott; kiderült, hogy a bikaborjak többet és hosszabb ideig fogyasztanak az anyatejből. Az anyaállat szoptatás alatt teljesen kimerül. Szárazabb, ínséges időszakban nincs is elég teje, ilyenkor a bikaborjak fele éhen pusztul, az igénytelenebb nőstény borjaknak viszont csak az egynegyede. A furcsa, első pillantásra érthetetlen viselkedésnek az az oka, hogy a kölyökkorban kapott nagyobb mennyiségű anyatejtől fejlődnek a legnagyobb, legerősebb bikák.

Mint említettük, a tíz-tizenkét éves bika elhagyja a családot, és a hímek „klubjához" csatlakozik. Ivarérett ugyan, de szó sincs arról, hogy párosodhatna. Csak a legnagyobb és legerősebb bika jöhet számításba. Körülbelül harmincéves koráig az elefántbika általában nem is verseng. Ezután már igen, de alig van esélye arra, hogy győzzön az öregebb, erősebb vetélytársakkal szemben.

Amikor azonban a harminc-egynéhány éves, felnőtt bika hormonja, a tesztoszteron a „párzási düh" állapotát előidézi, küzdeni kezd a tehenekért. Olyan állapot ez, amikor még az erősebb bikák is kitérnek az útjából, amennyiben maguk nincsenek hasonló állapotban. Ez az időszak az év három hónapja alatt szokott előfordulni, ezen kívül azonban a bikák békésen töltik az időt.

A két kutatónő az Amboseli Parkban tizenhárom éven át hiába kereste a sokat emlegetett, legendás elefánttemetőket. Egészen bizonyosnak látszik, hogy ilyesmi nem is létezik, az viszont igaz, hogy az elefánt „elvonul", ha közeledni érzi a véget. Amikor például a maszáj vadász halálos sebet ejt az elefánton mérgezett nyíllal, az állat magányos erdőrészbe vonul. Szó sincs semmiféle „halál előtti filozofálgatásról", csupán arról, hogy az ilyen csöndes helyen könnyebben talál élelmet, vizet.

Vagy mégis igaz volna, hogy az elefántok különös viszonyban vannak az elmúlással? Megfigyelték, hogy amikor egy csorda valamelyik tagja elhullik, a többiek körülállják a tetemet, ormányukkal megvizsgálják, aztán földet és ágakat szórnak rá. Mintha csak temetnének.

A borjak úgynevezett „csecsemőkora" általában három évig tart, amíg a következő borjú világra nem jön

EJTSD: KJU

Tágas, zöld térség, ahol megcsillan egy-egy üvegépítmény táblája. A természetbúvárok zarándokhelye a Királyi Botanikus Kert.

Pár perc és a gép megkezdi a leszállást London Heathrow (ejtsd: hísző) repülőtere fölött, amikor az utasnak lélegzetelállító élményben van része. A szinte mindig ködbe, felhőbe, esőfüggönybe burkolódzó szigetországban most hét ágra süt a nap. Madártávlatból látjuk a képeslapokról már rég ismert londoni épületeket: a Temze-hidat, a Parlamentet, a Towert. A világvárost ismerő utazónak hirtelen szemébe tűnik egy hatalmas zöld térség, Londontól délre.

Vajon mi lehet ez? Park, afféle londoni Városliget, netán egy királyi vadaspark? (Ha ugyan a királynő és kísérete még ma is hódol középkori ősei szenvedélyének.) De még mielőtt hosszas találgatásokba bonyolódnánk, érdemes egy pillantást vetni a zsebünkben lapuló térképre, hisz mi másért viszi magával az ember, ha nem ezért? Rövid silabizálás után rálel a szem a következő kiírásra: Kew Gardens (ejtsd: kjú gádenz). Szóval ez volna a híres-nevezetes Királyi Botanikus Kert, Európa egyik legnagyobb és leggazdagabb növénykertje?

Nem kell biológusnak lennünk ahhoz, hogy jól érezzük itt magunkat, az is sok érdekességet lát, aki nem szakértő művelője a növénytan tudományának.

Szabadtéren csodálhatni meg a szigetországban honos növényeket, míg régebbi és új építésű üvegházakban a földkerekség minden pontjának növényeit. Az egyes üvegházakban uralkodó hőmérséklet, páratartalom, légmozgás mindmind gépektől függ, amelyek pontosan az adott térség természeti feltételeit varázsolják a nem éppen legragyogóbb klímájáról híres „ködös Albion" szigetére.

Kew legújabb csodája egy modern épületcsoport, amelyet a trónörökös felesége – Lady Diana – tiszteletére Walesi Hercegnő Konzervatóriumnak neveztek el.

A természetes környezetbe ragyogóan belesimuló üvegházakat úgy tervezték, hogy falai, ahol szükséges, gyűjtőlencseként fűtsék a légteret, míg a tetőzet szögét úgy alakították ki, hogy a káros ibolyántúli sugárzást valamelyest mérsékeljék.

Az új kutatórészlegnek – mint a neve is elárulja – nemcsak szórakoztató, közművelődési feladata van, hanem komoly tudományos munka is folyik az üvegfalak között, sokszor a látogatók szeme láttára.

Nap mint nap növények ezrei indulnak útnak Kew-ból a világ minden égtája felé, segítik a növénytermesztési programot, a biokémiai és orvostudományi kutatásokat, vagy csak nyersanyagot – oltványokat, dugványokat stb. – küldenek a mezőgazdasági, erdészeti vagy kertészeti munkákhoz.

A Kew Gardens legalább egynapi programot jelent egy turista számára, naponta keresik fel helybeliek és külföldiek ezrei. Megcsodálják a növényeket, gyönyörködnek a csak képekről ismert egzotikus palántákban, virágokban. Nem is veszik észre, hogy végeredményben tanulnak...

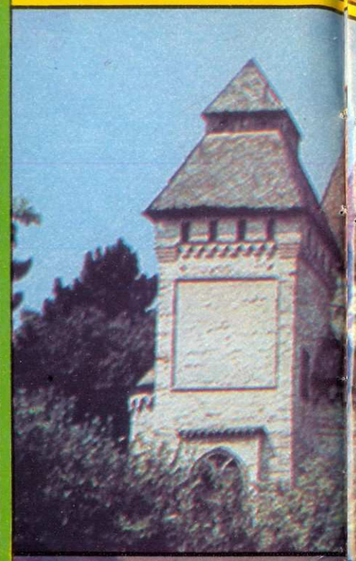

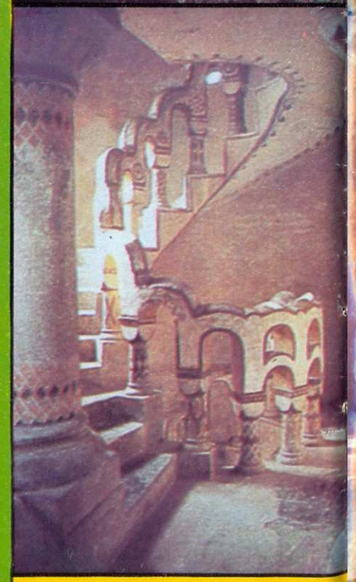

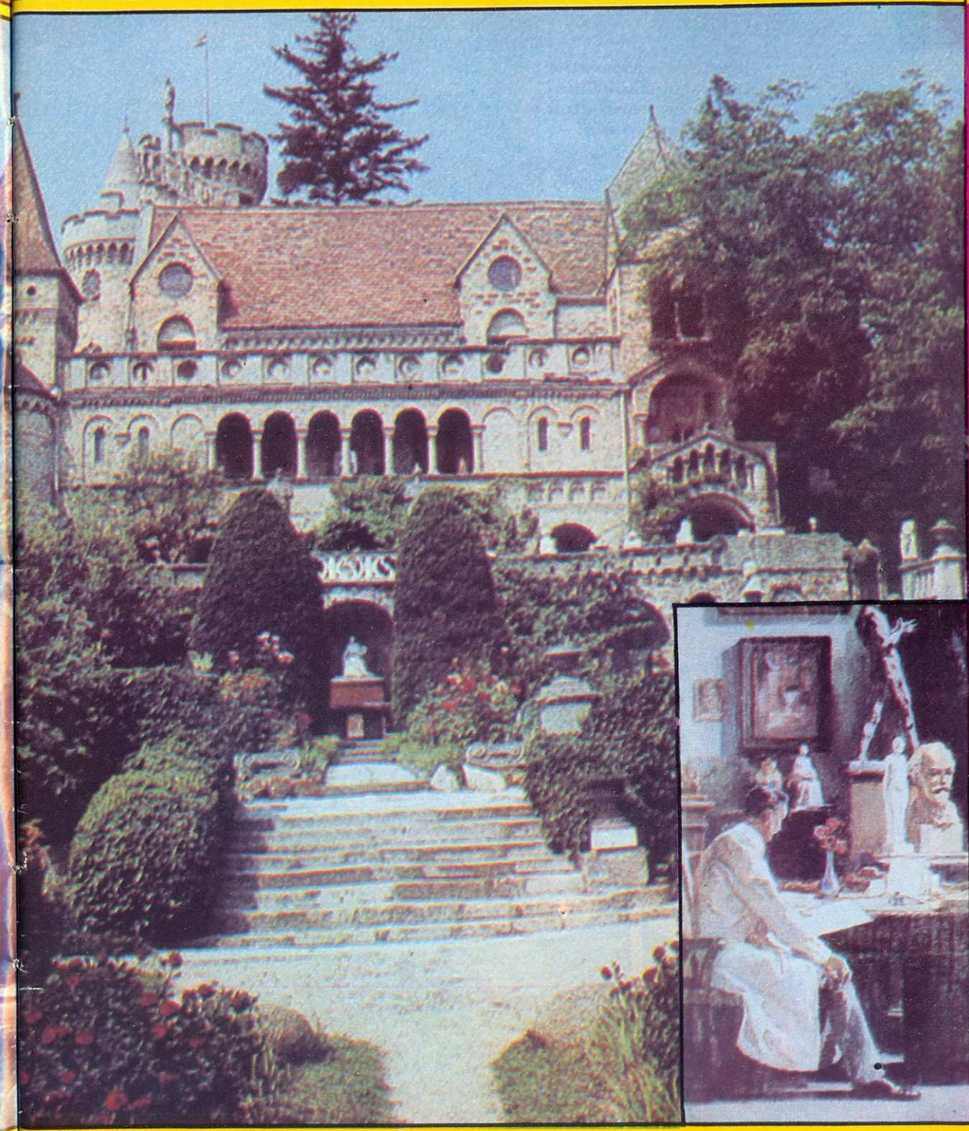

PROFESSZOR-VÁR

Bory Jenő szobrász volt, építész és festő, 1879-ben született Székesfehérvárott. Stróbl Alajostól tanult és igen sok épületet tervezett, síremlékeket és hősi emlékműveket is. Az első világháború előtt lett a képzőművészeti főiskola tanára s nemcsak tanított, mintázott, de építészeti célra, díszítésre használható anyagok előállításával is kísérletezett. Így jött létre keze alatt az úgynevezett pirobazalt.

Mindez egy egyszerű képzőművészi-tanári pálya néhány adata. Bory Jenő azonban igazán híressé azzal lett, hogy 1923-ban, vagyis hatvanöt évvel ezelőtt hozzáfogott, hogy várat építsen. Nem úgy, mint királyok és más hatalmasságok szokták, hanem úgy, ahogyan az egy építész tanárhoz illik. Szinte minden pénzét építőanyagra, az építkezésre költötte és szinte minden idejét, ami a főiskola mellett megmaradt, erre áldozta.

A várat, szülővárosa, Székesfehérvár külterületén álmodta meg, korszerű anyagokból, elsősorban betonból dolgozott, így hozta létre a kedves, romantikus épületcsoportot. Van hatalmas főkapuja, oszlopcsarnoka, lovagterme, van kerengője. A magyar királyok szobrait ugyancsak különleges, modern technikával, betonból öntve készítette el. Gyakorlatilag élete végéig ezen a váron dolgozott. 1959-ben halt meg s a várat, amelyet épített, Bory-várnak nevezik.

A vár homlokzati képe: valljuk be, igazán jól fest... (nagy kép)

Belső lépcső: romantikus, sohasem volt lépcsőház (kis kép, balra lent)

Bory Jenő a műteremben – festményen

Asterix

A HELVÉTEKNÉL

Írta: Gosciny
Rajzolta: Uderzo
Fordította:
Timár György

© DARGAUD. EDITEUR. PARIS. 1961. BY GOSCINNY ET UDERZO

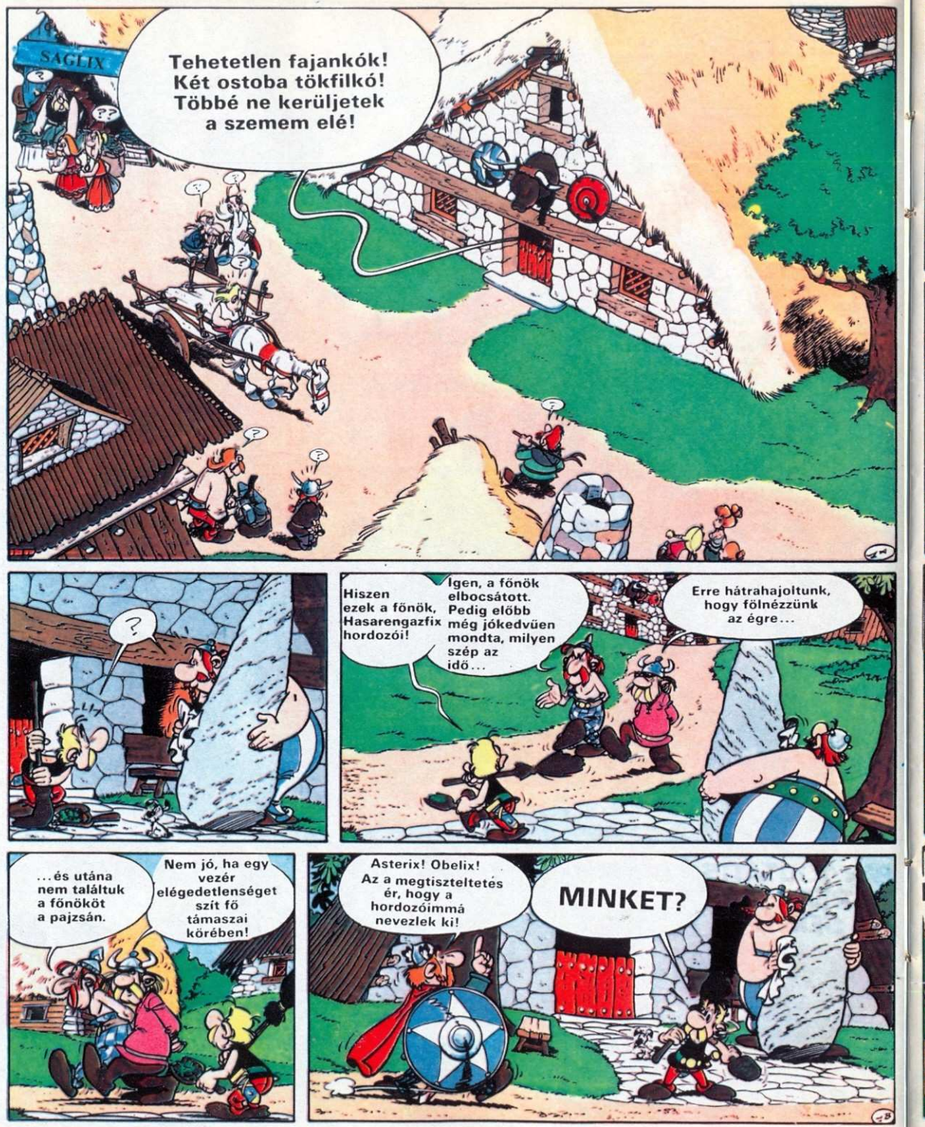

TRIBUN ÉS TRIBÜN

Minden a hárommal kezdődött... azaz a latin „tres” számnévvel. Róma három alapító néptörzsét tribusnak nevezték, egy-egy harmadnak. Amikor kezdtek kialakulni a köztársasági intézmények és formák, még az egyes néptörzsek elöljáróit nevezték tribunusnak. Később ez a megjelölés már különféle, nagyobb egységek, közösségek felelős vezetőit jelölte. A néptribunusok vagy néptribunok méltóságát a hagyomány szerint Rómában i. e. 493-ban szervezték meg. I. e. 457-től évente tíz néptribunt választottak, akik különböző dolgokban, a szenátussal szemben a nép érdekeit képviselték. A tribunokat a „sacrosanctus” kiváltsága is megillette: sérthetetlenek voltak, és ily módon Róma legkiváltságosabb vezetői közé tartoztak. A császárok idejére méltóságuk már csupán látszattá vált, ám maguk az uralkodók mindig egyúttal néptribunusi rangot is viseltek. Így alakult át fokozatosan a magas rang egyik ismertetőjelévé a tribunus szó. A római tisztviselő négyszögű emelvényét, amelyen helyet foglalt, tribunalnak nevezték, ez is fokozatos alakulással változott: az újkori Európában a tribunal már előkelő személyek helye, emelvény. Francia kiejtéssel „tribün” alakban vettük át és ma már tulajdonképpen lelátót, megmagasított nézőhelyet jelent.

Illik őket ismerni
– a rejtvény megfejtése

Augusztusi számunk nyolc kérdésből álló totószelvényére ismét sok száz megfejtés érkezett. A helyes válaszok a következők: A – 2, Vercingetorix gall vezér volt; B – 2, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem volt; C – 2, Maria Sklodowska kétszeres Nobel-díjas, a rádium és polónium egyik felfedezője; D – 1, Kiss Ernő az egyik aradi vértanú; E – 1, Bem József lengyel tüzértiszt, majd tábornok a magyar szabadságharcban, az erdélyi hadszíntéren; F – x, Székely Mihály nagyszerű énekes volt; G – 1, Hajós Alfréd építész és olimpiai úszóbajnok; H – x Bikila Abebe kétszeres olimpiai bajnok volt maratoni futásban.

A helyes megfejtést beküldők közül húszat sorsoltunk ki, nyereményük egy-egy példány a Római császárok című könyvből. Kapják: **Abonyi István,** Jászszentandrás, 5136; **Czinkóczi Zoltán,** Záhony, 4625; **Hárszegi Tibor,** Gyöngyös, 3200; **Hernádi Andrea,** Szombathely, 9700; **Kiss Andrea,** Budapest, 1144; **Lucz András,** Kerkafalva, 8973; **Matejcsak Balázs,** Aszód, 2170; **Márton Ferenc,** Miskolc, 3529; **Mráz Zoltán,** Végegyháza, 5811; **Nagy Zsuzsanna,** Budapest, 1137; **Németh Sándor,** Szolnok, 5000; **Őze Klára,** Szentes, 6600; **Petrovics Anna,** Esztergom, 2500; **Ringhofer Adolf,** Sopron, 9400; **Selymesi Mariann,** Harkakötöny, 6136; **Seres Attila,** Budapest, 1052; **Sudár Zsolt** Mohács, 7700; **Szeiman Réka,** Csorna, 9300; **Szoldán Róbert,** Ságvár, 8654; **Varga Szabolcs,** Pétfürdő, 8105. **Gratulálunk, a nyereményeket postán küldjük el.**

Azt írja...

...Turnyák Gábor tizenöt éves olvasónk Battonyáról, hogy nagy élvezettel olvasta az augusztusi Alfát.

„Legjobban a Conan-cikk érdekelt Arnie miatt." (Ez föltehetően Arnold Schwarzenegger, bevallom, én nem is tudtam, hogy a híres izompacsirtát így becézik.) „Önök azt írták a cikkben – folytatja olvasónk –, hogy a Conan the barbarian folytatása a Conan, a harcos, pedig ez nem így van, hiszen a Conan második részének a címe Conan the destroyer, A romboló. Lásd Arnold Schwarzenegger Utam a csúcsra. Kérem, olvassák el az ide vonatkozó részt, mert hiszen van még néhány kifogásolható rész a cikkben, például a Schwarzenegger előző filmjéről írottak."

Válaszomat a végén kezdem: kár, hogy Turnyák Gábor nem írta meg, mi a kifogásolható, hiszen így sem helyesbíteni, sem igazunkat erősítve vitatkozni nem tudunk. Ami a Conan-filmek (illetve történetek) címét illeti, semmi tévedés! Ami angolul Conan the barbarian, annak a magyar fordítása Conan, a barbár, de ami angolul Conan the destroyer, azt nem lehet rombolónak fordítani, ugyanis „romboló" magyarul csak hajóban létezik, és Conan, a romboló annyit tesz, hogy a tengereket egy Conan nevű torpedóromboló járja... A képregény fordítójának és a szerkesztőknek közös megállapodásából született a Conan, a harcos címfordítás. Az egész címügyről azért beszélek ilyen hosszasan, mert érdemes minden ilyen kérdésre odafigyelni. Idegen nyelvből magyarra fordítani valamit (vagy fordítva, magyarból bármilyen idegen nyelvre) nem szótár kérdése, másként fogalmazva: fordítani nem annyit tesz, mint egymás után leírni a szavakat egy idegen szövegből.

Turnyák Gábor egyébként utóiratként a következőt fűzi leveléhez: „Öt éve

vagyok az Alfa rajongója és nagyon meg vagyok elégedve az újsággal. Az évkönyvnek különösen örvendek, csak még az áráról nem írtak semmit."
A kedves szavakat köszönöm. Ugyancsak évkönyvügyben érdeklődik Szende Attila Budapestről:
„Gratulálok a tízéves Alfának, s alig várom az évkönyv megjelenését. Két kérdésem van, mi lesz előreláthatólag a tartalma? Esetleg régi számokból? És mennyibe fog kerülni? Ez másodlagos, mert amúgyis megveszem!"
Örömet szerez Szende Attila ezzel a határozottsággal, de térjünk a tárgyra: mint az az előző és a jelenlegi szám évkönyvhirdetéséből is kiderül, terjedelme 192 oldal, vagyis négyszerese egy Alfának, alakja azonban ugyanakkora, tehát szépen beállítható a többi Alfa közé a könyvespolcra. Annál is inkább, mivel „könyvszerűségét" fokozza, hogy keményebb kartonból lesz a borítója. Ára 99,– forint s mielőtt bárki mérgelődni kezdene, hogy „jaj, de sok", kezdjen el számolni. Ez jóval kevesebb, mint négy Alfa ára, meg aztán, amint ugyancsak kiderül a hirdetésből is, lesz benne két teljes képregény, mindkettő 46 oldalas. Egyik a már emlegetett Conan, a másik egy szép, hiteles történelmi képregény, a Gall háború, azaz Vercingetorix szabadságharca. És lesz benne sok olvasnivaló, körülbelül negyven nagyobb terjedelmű és negyven kisebb cikk. Még ízelítőbe sem tudom felsorolni őket: a tartalomjegyzék majdnem egy egész oldalas...
Vercingetorix szabadságharcát említettem, így kerül ide Mikes Anett tizenhárom éves balatonfüredi olvasónk levele. Ezt írja.
„Megemlítem, hogy a példaképem Julius Caesar. Ó, nem cikket szeretnék róla kérni, csupán egy észrevételt teszek: az Asterix-képregény szövegében neve csak a legnagyobb véletlen folytán szerepelt helyesen, miért? Könyvespolcomon őrzöm Asterix néhány kalandját angol fordításban, ezekben Caesar mindig Caesarként szerepel. Az Alfában az egyik epizódban Vercingetorix neve áll így, helyesen, a másikban Cato. Véletlenül sem »Vercingetoriksz« vagy »kátó« olvasható."
Anettnek tulajdonképpen igaza van, hiszen a magyar helyesírás szerint a latin betűs neveket meghagyjuk eredeti írásmódban. Mentségünkre legyen mondva, Julius Caesar neve, a „cézár" köznévvé is vált, ha cézárokról beszélünk, nem írunk ilyesmit: caesarok. Az Asterix esetében úgy gondoltuk, hogy mivel az a Cézár, aki ezekben az epizódokban szerepel, tulajdonképpen mesealak, semmi lényeges köze nincs a valódi Caesarhoz, inkább a „magyaros" Cézár írásmód a megfelelő. Vercingetorix és Cato sokkal kevésbé ismert alakok, az ő nevük tehát maradt eredeti írásmóddal. Vigasztalásul hozzáteszem, hogy az évkönyv említett Gall háború című képregénye igazi, történelmi téma, az ott szereplő nevek is mind valódi alakjukban kerültek nyomdába, tehát Julius Caesaré is. Anett értelmes és figyelmes olvasóra valló levelét külön köszönöm.
Azt írja Kádár Tamás Budapestről, hogy Az amerikai polgárháború című képregénynek kifejezetten örül, szereti a történelmet, amelyet édesapja szerettetett meg vele. Az ilyen leveleknek, híradásoknak én is örvendek, hiszen hiába ismerjük az úrhajózást, hiába tudjuk a biológiát, ha fogalmunk sincs a történelemről, magunk és mások valódi történelméről. Kádár Tamás levelét így folytatja:
„Lehet-e az évkönyvet újságárusoknál kapni, vagy csak könyvesboltokban? Volna egy kérésem is: nem lehetne-e a régebbi kiadványok Asterixeit könyvalakban megjelentetni? Bizonyára sokan vásárolnák meg az első képregényeket. Jelenleg az Alfában három sorozat fut. Ez sok oldalt használ fel, és szerintem kevés hely marad a tudományos cikkekre, erre fölhívom a figyelmüket. Még egyszer boldog születésnapot!"
Kedves Kádár Tamás, a jókívánságokat köszönöm, a könyv alakban megjelenő Asterixről sem igent, sem nemet nem tudok mondani. Nagyon fontos viszont: az évkönyv egyáltalán

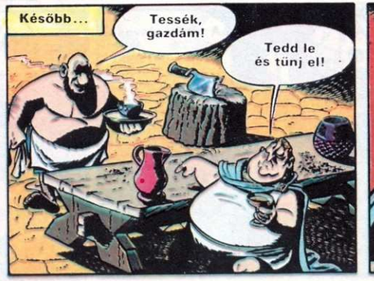

nem kapható majd könyvesboltokban, ugyanúgy az újságárusok (tehát a Posta) terjesztik, árusítják, akár az Alfa szokásos számait. Ami az egyre több képregényoldalt illeti, minden olvasónk figyelmét felhívom, aki ilyen, aggódó levelet írt, tessék számolni! A júniusi számban 22 oldalnyi képregény volt, az augusztusiban 21, ebben az októberiben 20. Hol itt a növekedés? Sietve hozzáteszem azok kedvéért, akik viszont folyvást keveslik a képregényt, hogy nem fog tovább csökkenni, ahogyan eddig is, most és ezután is 18–22 között marad.

Nyéki Tamás Szegedről ugyancsak képregényügyben írt, a Leonard védelmére kelve.

Egészen más témájú Valentin András budapesti olvasónk levele. Azt írja, hogy testvérével együtt rendszeresen vásárolja a lapot, és az indiánok életéről szeretne olvasni, de a fehér hódítás előtti időkből. Meglepő a levél záró mondata:

„Szeretném, ha folytatódnának a Mazsolák rövidke cikkei, melyek először és utoljára az Alfa 1986. áprilisi számában jelentek meg." Kedves András, meg vagyok döbbenve! Miről szóltak a 86. áprilisi mazsolák? Történelemről, technikáról, állatokról, földrajzról... és még sok más dologról. „Ezzel szemben" miről szólnak az utóbbi másfél évben a képregényoldalak szélén a kis szövegcsíkok? Történelemről, technikáról, állatokról, földrajzról... és még sok más dolőgról. Hogy nem illetjük őket (méghozzá mindeniket, kivétel nélkül) az édeskés „Mazsola" címmel? Attól még ugyanúgy apróbb-nagyobb érdekességekről, tudnivalókról szólnak...!

Valóban, kevesebb van belőlük, mint korábban. De például az Azt írja... rovat egymagában elfoglalja négy-öt csíkon négy-öt „mazsola" helyét. A levelek tömege pedig bizonyítja, hogy az Alfa olvasói nem tartják fölöslegesnek a levelezési rovatot. Meg aztán még valami: például az augusztusi számban Falvak sorsa címen (a 42. oldal szélén) egy hírhedt falupusztításra emlékeztettünk. Nem hinném, hogy megfelelő volna ezt mazsolának nevezni.

Ide kívánkozik egy üzenet V. J.-nek Marosvásárhelyre: már múltkori levelére válaszoltam levélben, még mindig reménykedem, hogy megkapja.

Fejezzük be egy kedves, ám teljesíthetetlen kérés idézésével. Azt írja Barta Tamás Budapestről:

„Szerintem jó lenne egy viccrovat, vagy egy folytatásos regény. Sok ismerősömmel együtt szeretném, ha lenne egy rovat, amelyben mindig másfajta képregény jelenik meg." Hát, mit mondjak... ezt a viccrovatot nem ígérhetem. A leveleket továbbra is várom.

David Gabo

Minden kedves olvasónk figyelmét felhívjuk arra, hogy az Alfa korábbi számait az Interpress Vállalat terjesztési osztályán szerezhetik be, Budapest VIII., Pál utca 2–4. szám alatt. A szerkesztőség sajnos nem tud sem korábbi évekből származó, sem a legutóbbi hónapokban megjelent lapszámokat küldeni.

Folytatjuk

KÉT MACH FÖLÖTT

A hangsebesség egy Mach, a Concorde (ejtsd: konkord) nevű utasszállító két Machnál is nagyobb sebességgel repül.

A Concorde kapitánya megkapja az engedélyt a felszállásra. Előretolja a négy gázkart s az óriási gép mögött kitör a pokol. Néhány másodperccel később bekapcsolja az utóégetőt is, ekkor a motorok zaját harminc kilométeres körzetben hallani. Csakhogy mire a hang odaér, a gépmadár két és fél kilométeres magasságban száguld…
New Yorktól Londonig a teljes út csupán két óra és huszonhét perc. Amíg az indulás, az emelkedés tart, ennek a gépnek a motorjai másodpercenként annyit fogyasztanak, amennyi egy közepes nagyságú gépkocsi tankjába fér: harminc litert. Odafent aztán további műszaki problémák keletkeznek, amelyek mind-mind újabb megoldásokat tettek szükségessé. Hiszen a Concorde nagyon magasan, ritka levegőrétegben halad, amely mínusz ötven-hatvan fokos, de a kétszeres hangsebességénél a levegőmolekulák ütközése miatt a pilótaablak felületén százfokos a hőség, a szárnyak elülső élein pedig másfél száz fokot is mértek már.
Amint a hanghatár körül növekszik a sebesség, érdekes súlyponteltolódás következik be. Egy repülőgépnek van egy gravitációs súlypontja, s van egy másik, a tolóerő súlypontja. A gravitációs súlypont „marad" egy helyben, a sebesség növekedésével a tolóerő súlypontja viszont kissé hátrafelé vándorol. A gép tehát előrebillenne… Ezt ellensúlyozhatják a magassági kormány állításával, csakhogy az növelné az ellenállást, csökkentené a sebességet. A Concorde számítógépes vezérlésű szivattyúrendszerrel az üzemanyagot a szárnyakban elhelyezkedő tankokból egy hátsó tartályba tereli s így követi a súlyponteltolódást.
Amikor a gép eléri az első hang-falat, a hangsebesség határát, a légellenállás hirtelen megnövekszik. Ilyenek az aerodinamika törvényei. (Ejtsd: a-erodinamika; az „aero" és egész szócsaládja a latin „aer" levegő szóból származik, ezt a szót azonban soha senki sem ejtette „éro"-nak, csak az, aki rosszul tanulta meg a latint. Régen magyarul is használták az „ájer" vagy „áer" kifejezést, mert tudták, hogy ezt nem „ér"-nek kell ejteni; az illatszeres holmik is „a-eroszol" töltésűek. Tehát: a-erodinamika, a-eroszol.)
Visszatérve a Concorde-hoz, amikor ez elérte a második hang-falat, kikapcsolják az utóégetőket, hogy kíméljék a hajtóműveket. Óránkénti üzemre átszámítva ez azt jelenti, hogy nem tíz tonnát, hanem „csak" hetet használ a gép, mégis kétezerkétszáz kilométeres sebességgel halad. Az elképesztő üzemanyag-fogyasztást azonban úgy is számolhatjuk, hogy elosztjuk az utasok számával. Kiderül, hogy a Concorde egy utasra száz kilométeren 12,5 litert fogyaszt, s ez már alig több, mint egy átlagos hazai gépkocsi fogyasztása. Igaz, hogy a gépkocsi megközelítőleg sem a hangsebesség körül jár… az is igaz, hogy a jóval lassúbb óriás-repülőgép, a Boeing 747-es olyan sok utast szállít, hogy egy főre 3-4 liter fogyasztás jut.
Az ilyen számítások csak első pillantásra tűnnek fölösleges játéknak. A műszaki fejlődés, fejlesztés ugyanis csak egyik oldalról nézve függ a tudományos és technikai lehetőségektől, a mérnökök, kutatók és tervezők szellemi képességeitől, tudásától, ötleteitől. Lényeges, hogy ha elkészült, ha megcsinálták, lehet-e használni, kifizetődő-e. Egy látszólag vicces példával élve: ha a lovaskocsi megközelítőleg olyan erős és gyors volna, mint a gépkocsi, akkor mindenütt a világon legyintenének az autókra, mert a lóvontatás olcsóbb lenne.
A franciák és angolok közös vállalkozásában tervezett és készített Concorde-ok gyártását is leállították tizenhat darab után. Drága a gép, drága vele repülni is, mégis akadnak olyanok, akiknek megéri. A hangsebesség kétszeresével megtett utazás persze különféle meglepetéseket is tartogat. Mintha egy kicsit a mesék „időgépe" valósulna meg. Párizsból a francia légitársaság Concorde-ja délelőtt 11 órakor felszáll és már reggel 8.45-kor leszáll New Yorkban. Ugyanezt az utat a 747-es majdnem nyolc óra alatt járja meg. Ha tehát üzletemberek kénytelenek nagyon fontos tárgyalásra átrándulni, reggel utaznak, délelőtt tárgyalnak, ebédelnek, akár még tárgyalhatnak ebéd után is, aztán este visszatérhetnek.

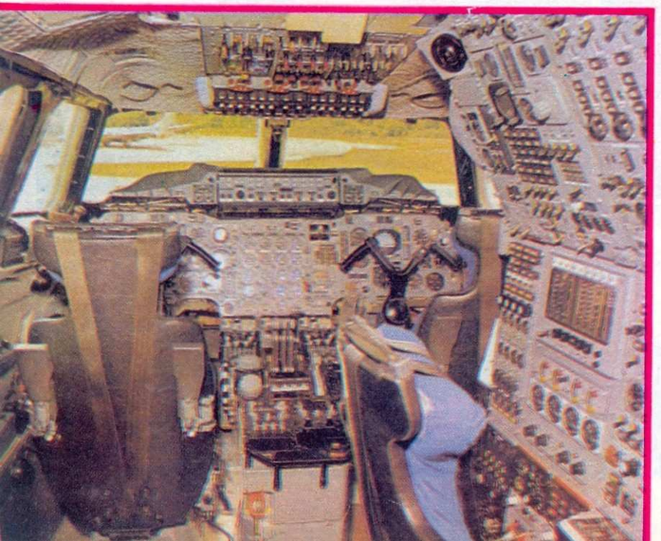

A pilótafülke háromszemélyes, a műszerek és mutatók erdeje ugyanolyan, mint bármelyik, „lassúbb" repülőgépnél

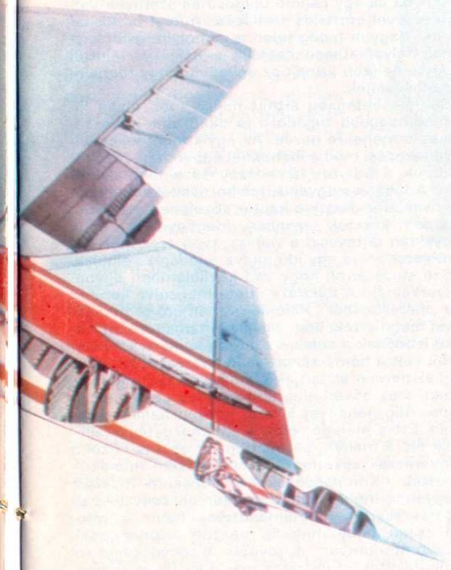

A Concorde szerkezeti vázlata: orra mozgatható, leszálláskor ugyanis annyira „meredeken" áll a gép, hogy a pilóta csak az eget látná; a gép teljes hossza 61,6 méter, szárnyainak fesztávolsága 25,5 méter, teljes terhelésnél az összsúlya 182 tonna; szárnyaiban üzemanyagtartályok, amelyekben 120 ezer liternyi kerozin fér el, ezt repülés közben többször ide-oda szivattyúzzák, a kellő súlypont biztosítása érdekében; négy hajtóműve óránként átlag 23 tonna üzemanyagot fogyaszt.

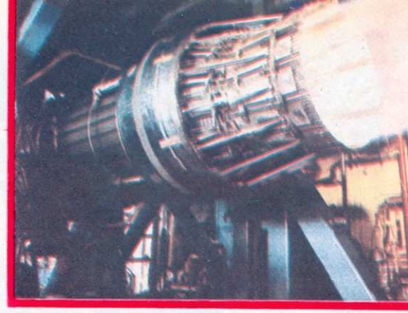

Fúvóka a próbapadon: mielőtt a repülőgép hajtóműveit beépítik, meglehetősen hosszú próbaüzemelés vár mindegyikre

Az óriási költségek további csökkentését jelenti az, hogy egy-egy Concorde húszezer felszállásra készült, ez pedig nagyon sok. És ahogyan az űrkutatás három évtizedes története számtalan apróbb-nagyobb találmánnyal gazdagította mindennapi életünket (hogy mást ne említsünk, csak a tépőzárat, amely az űrhajósruhákról átvándorolt cipőre, kabátra, nadrágra), ugyanígy a Concorde-program is: automata fékrendszer és karbon féktárcsák, új fémötvözetek és különleges rádiós magasságmérés.
A gép tehát, amellyel Párizsból felszálltunk, tizenhat-tizenkilenc kilométeres magasságban átszelte az óceánt. Húsz perccel a tervezett New York-i leszállás előtt süllyedni kezd. Mielőtt a part vonalát eléri, a hangsebesség határa alá kell „lassulnia": ezzel a feltétellel engedélyezték, hogy rendszeresen közlekedhessen Amerikába.
A pilóta két alkalommal átkapcsolja a hajtóműveket fordított üzemre, olyan sebességről van ugyanis szó, ahol a megszokott fékezőlapok nem elegendőek. A kétezer-kétszáz kilométeres sebességről tíz percen belül ezerszáz kilométeresre kell fékezni. Amikor a repülőtér felé közeledik, már csak óránkénti 460 kilométer a sebessége. Ráirányul a leszállópályára, hogy a pilótának jó kilátása legyen, a ragadozómadár csőréhez hasonló, mozgatható géporrot fölfelé irányítják. Óránként 280 kilométeres sebességgel érkezik a leszállópályához, ekkor a kapitány kikapcsolja a gázt. A gép kerekei érintik a földet, és ekkor fordított tolásra kapcsolják a motort. Két kilométeres futás után a gép megáll, illetve közönséges, úgynevezett gurulósebességgel gördülhet az utasfogadó csarnok elé.
Kiszállnak, elintézik dolgaikat és – mint említettük – a reggeli utasok egy része este ugyanezzel a géppel vissza is tér Párizsba. A távolság 5809 kilométer. Amikor a híres Lindbergh 1927-ben először végigrepült, leszállás nélkül, harminchárom órára és tizenkét percre volt szüksége hozzá…

MÉHSÉGEK

Az „új házat" kereső méhkirálynő köré kirepül az egész család: ez a rajzás (kis kép, balra)

A lép hatszögű sejtjei: minimális anyagfelhasználással biztosított, tökéletes helykitöltés (nagy kép)

Tudjuk, hogy a méh úgynevezett államalkotó rovar. Az egész földkerekségen megél, tenyésztik és tartják a méz miatt. Még a mézelő méhnek (amelynek komoly neve Apis mellifica vagy mellifera) is több változata van, a család azonban mindenütt hasonló felépítésű. Egy anya vagy királynő és tizezertől nyolcvanezerig terjedő számú dolgozó alkotja az államot. Nagyon sok mese és tanító célzatú anekdota szól arról, hogy a dolgozó méh szorgalmas, mézet gyűjt, míg a nyomorult here csak élősködne... Tegyük félre ezeket a kissé megmosolyogni való értékeléseket. Sem a királynő, sem a dolgozó, sem a here nem képes önálló életre, a háromféle alak együtt alkotja a méhek államát. A királynő lerakja a kamrákba a petéket, ám arra képtelen, hogy gondozza is, ezt a dolgozók végzik. Legfiatalabb korukban, azaz 18-20 napon át a dolgozók a kaptárban tevékenykednek. Sok itt a munka: tisztítani kell a kamrákat, táplálni a bábokat. S ez még nem minden: a többiek által behordott nyersanyagokat átalakítják és feldolgozzák mézzé, építik a kamrákat. Az idősebbek repülnek ki a beszerző körutakra, hozzák a nektárt, virágport, vizet. Herék csak a tavaszi–nyári időszakban lépnek föl, amikor új, fiatal királynőket keresnek, hogy megtermékenyítsék, s ezzel új család alapjait vessék meg. Ősz közeledtén – mivel feladatukat teljesítették – a többi kiűzi őket a kasból, s ezzel a herék el is pusztulnak.

A királynő körülbelül 16 nap alatt fejlődik ki, a dolgozók 21 nap alatt, leghosszabb ideig a herék fejlődnek, ezeknek 24 napra van szükségük. A megtermékenyített királynő kétféle petét rak: megtermékenyített petékből és megfelelő kamrákban dolgozók, illetve újabb királynők lesznek, a külön e célra épülő kamrákban megtermékenyítetlen petékből herék kelnek ki. Ezeket már kezdeti lárvakorukban másképpen is táplálják. Változó a dolgozók életkora, attól függően, hogy tavasszal vagy nyáron keltek-e ki, ilyenkor öthat hétig élnek, ha pedig ősszel, amikor már nincs munka, hat-nyolc hónapig is elélnek.

Olyankor, ha nagyon meleg a nyár, megfelelő irányba áll egy csomó dolgozó és szárnyuk verdesésével erőteljes szellőzést, hűtést biztosítanak. Nagyon hideg télen a gomolyba gyűlt méhek folyamatosan cserélik a helyüket, kintről egyre beljebb jutnak az egyedek, hogy fölmelegedhessenek.

Sokféle betegség árthat nekik, több olyan kisebb-nagyobb ragadozó is akad, amely veszélyes a méhekre nézve. Az egyik legérdekesebb védekezési mód a méheknél éppen ragadozó rokonuk, a lódarázs támadásával szemben alakult ki. A lódarázs ugyanis, amikor ivadékai vannak, szívesen vadászik a kaptár közelében méhekre. Japán kutatók azonban megfigyelték, hogy gyakran rajtaveszt a vadász: több száz méh körülveszi, majd egy idő múlva a lódarázs elhullik. Szó sincs arról, hogy vad küzdelemben agyonszurkálnák! A lódarázs szinte megsülve kerül ki a „méhlabdából". Különleges hőmérő segítségével megmérték, hogy egy ilyen támadót körülvevő labdának a belsejében több, mint 46 Celsius-fok volt a hőmérséklet. A lódarazsat több, mint húsz percen át tartják ebben az izzasztókamrában, s ez bőven elég ahhoz, hogy az elpusztuljon. Alig néhányat sikerül közben halálra szúrnia. Ezt a meleget erős szárnymozgatással idézik elő a méhek, s a megfigyelt esetek közül a lódarazsak egyetlen alkalommal sem menekülhettek. Kitinpáncéljukban sohasem találtak egyetlen méhfullánkot sem (amely tudvalevően beleszakad a megtámadottba), innen a bizonyosság, hogy „hóguta" végzett a lódarázzsal. Laboratóriumban a további bizonyosságot is megtalálták: a lódarázs már a 45 fokos melegben elpusztult, míg a mézelő méh csak 48-50 fok körül. A saját maguk által előidézett 46 Celsius-fokot tehát a méhek károsodás nélkül átvészelik, a támadó azonban nem.

Valószínűleg a világon az egyetlen a japán mézelő méh, amely ilyen „hőfegyverrel" védekezik. Európai rokonai ugyanis csak 43 fokot érnek, érhetnek el hasonló hőlabdával a lódarázs ellen, mivel érzékenyebbek a hőre, mint a japán mézelő méhek. Nagy baj itt sincs: a körülvett lódarázsnak akár több száz méh esik neki és halálra szurkálják.

KÉTKERÉKŰ ROMLÁS

„A kerékpár átalakítja szokásainkat, jobban, mint hinnénk. Ezek a nekivadultan száguldozó fiatal asszonyok és leányok lemondanak a meghitt családi élet egy darabjáról!"

Ki és mikor mondta ezt a furcsa, szinte mulatságos feltételezést? Megnyugodhatunk, az elítélő vélemény majd száz éve született, igaz, aki mondta, kora egyik legmozgékonyabb életét élő asszonya volt. Sarah Bernhardtnak hívták, híres francia színésznő volt, szabad, zajos és látványos életet élt s a legkevésbé sem „vádolható" azzal, hogy napjait a „meghitt családi élet" töltötte volna ki.

Kezdjük azzal, hogy Sarah Bernhardt korántsem az egyetlen. Ma már világszerte külön női kerékpárversenyeket is szervezenek, aminthogy szinte minden sportágat ugyanúgy művelnek nők, mint férfiak. Illetve... ha például női fociról esik szó, sokan, férfiak és nők egyaránt kétkedve csóválják a fejüket. De nem átkozódnak! És nem látják a női gólokban a világ lezüllésének feltartóztathatatlan jelét! Másként volt ez a múlt század vége felé, amikor a kerékpár megjelent a városok utcáin. Eleve kihívásnak számított végigkarikázni egy utcán, hát még, ha nő karikázott! Elsősorban félvilági hölgyek pattantak ekkoriban a bicikli nyergébe, pontosabban, aki biciklizett, azt félvilláginak, könnyű erkölcsűnek tartották. Egy korabeli hölgy, méghozzá egy híres francia sportújságíró felesége így nyilatkozott: „Ma inkább olyan nőket látni a kétkerekűn, akiknek hiányzik a házassági bizonyítványa, de példás feleségeket nem..."

Miért? Biciklizéshez nadrágot kellett húzni s ez önmagában is heves tiltakozást váltott ki. Egyesek kérték, hogy a rendőrség tiltsa be nőknek a nadrág használatát, mások arról beszéltek, hogy papok se ülhessenek biciklire, mert az botrányokozás...

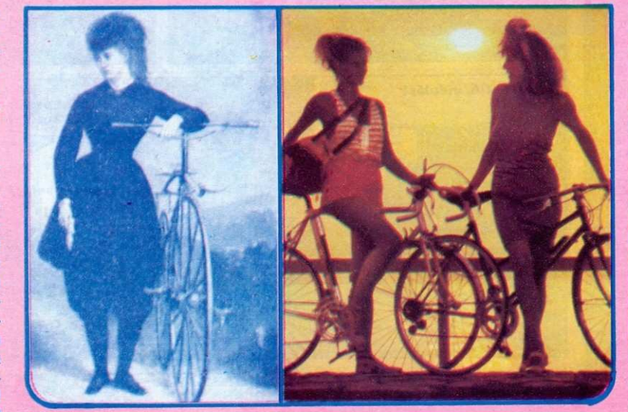

Bicikli és biciklista hölgy az 1870-es évekből: a kerékpár ogyanúgy a legújabb modell, akár a hölgy ruhája
Jobbra a „mai állapot"

Mégis egyre több hölgy „vette a merészséget"... és a kerékpárját. A dolog nem ment egyszerűen, illemszabályok is születtek. Tisztességes asszony is mehet tehát kerékpározni, de a férje kísérje el, és mindig a hölgy baljén kerekezzen, hogy elkaphassa hitvesét, ha az felborulna. És mit vegyen fel a tisztességes hölgy ilyen alkalmakkor? Ezt is részletesen kidolgozták. Az utcai, nyilvános viselethez ekkoriban hozzátartozott a fátyol, de kell-e fátyol kerékpározás közben?

„Természetesen – hangzik az egykori, komoly divattanácsadói válasz – de csak fekete tüllből. Megvédi ugyanis a szemet a kis legyektől és a frizurát az összekócolódástól." Ugyanígy ajánlatos kesztyűt is hordani, mert nagyon illetlen dolog, ha egy hölgy kezét a nap barnára süti. A szabók nem tétlenkedtek: térdnadrág és matrózgalléros, karcsúsított kabát, csíkos harisnya vagy elegáns, fekete kosztüm, rövid nadrág, fekete selyemharisnya, lakkcipő... A fejen pedig szalmakalap, esetleg strucctollal díszített kalap.

A női biciklizés elleni támadásokra válaszul jött az ellentábor, és védte-védte a biciklizést, de miféle érvekkel! Egy hölgy csonthártyagyulladást kapott egy rossz fogtól és ez ideggörcsöket okozott. Később újságcikkben mesélte el az illető, hogy orvosa tanácsára kerekezni kezdett és attól meggyógyult. Mások a legbiztosabb modern fogyókúrát és testedzést látták benne, ismét mások gondosan számon tartották, hogy a századforduló miféle híresség ei kerékpároznak. Hiszen ha ők is, akkor... Sokat emlegették, hogy az öreg angol uralkodó, Viktória királynő nagy ellensége volt a két keréknek, amíg elérzékenyülten azt nem figyelte, hogyan biciklíznek a saját kislányai... Egy indiai maharadzsa gyémánttal kirakott arany kerékpáron közlekedett, egy fiatal egyiptomi úriember – sokkal szegényebb lévén – beérte egy közönséges, tömör ezüstből készült kerékpárral. Nagy eredménynek számított, amikor a strandokra is be lehetett hajtani... miközben azért a „biciklicsata" tovább folyt...

A legtöbb férfi úgy vélte, hogy nagyon jó dolog, ha a hölgyek bicikliznek. De ami a saját feleségüket illeti, na nem, ő azért mégse...! Jobb, ha az én aszszonykám nem biciklizik, csak a más felesége! Különben is, a bicikli elbutítja az embereket, mert hosszú, fárasztó pedálozás után senkinek sem lesz kedve olvasni! A kétkerekű eltorzítja a gerincoszlopot, a biciklistáknak tehát degenerált, alaktalan utódaik születnek!

Ágyúdörgéshez hasonló érvek a kerékpározás ellen... és hasonló ágyúszó mellette. Mintha csak napjaink egyik-másik vitáját hallanánk: a fürdőruha nélküli strandolás egyesek szemében az erkölcstelenség és a romlás netovábbja, mások viszont készek bebizonyítani, hogy a fürdőruha maradi, buta, akadályoz, megbetegít.

Vajon kinek támadna kedve manapság ilyenféle meggondolásokból eltiltani a lányokat a biciklizéstől? Vagy kinek jutna eszébe bizonygatni, hogy bicikli nélkül nem élet az élet? Egyszerűen biciklizünk, közlekedünk vele... már, ahol lehet...

LEONARD

© Dargand Editeurs 1982 Szerzők: Groot és Turk Fordította: Fáber András

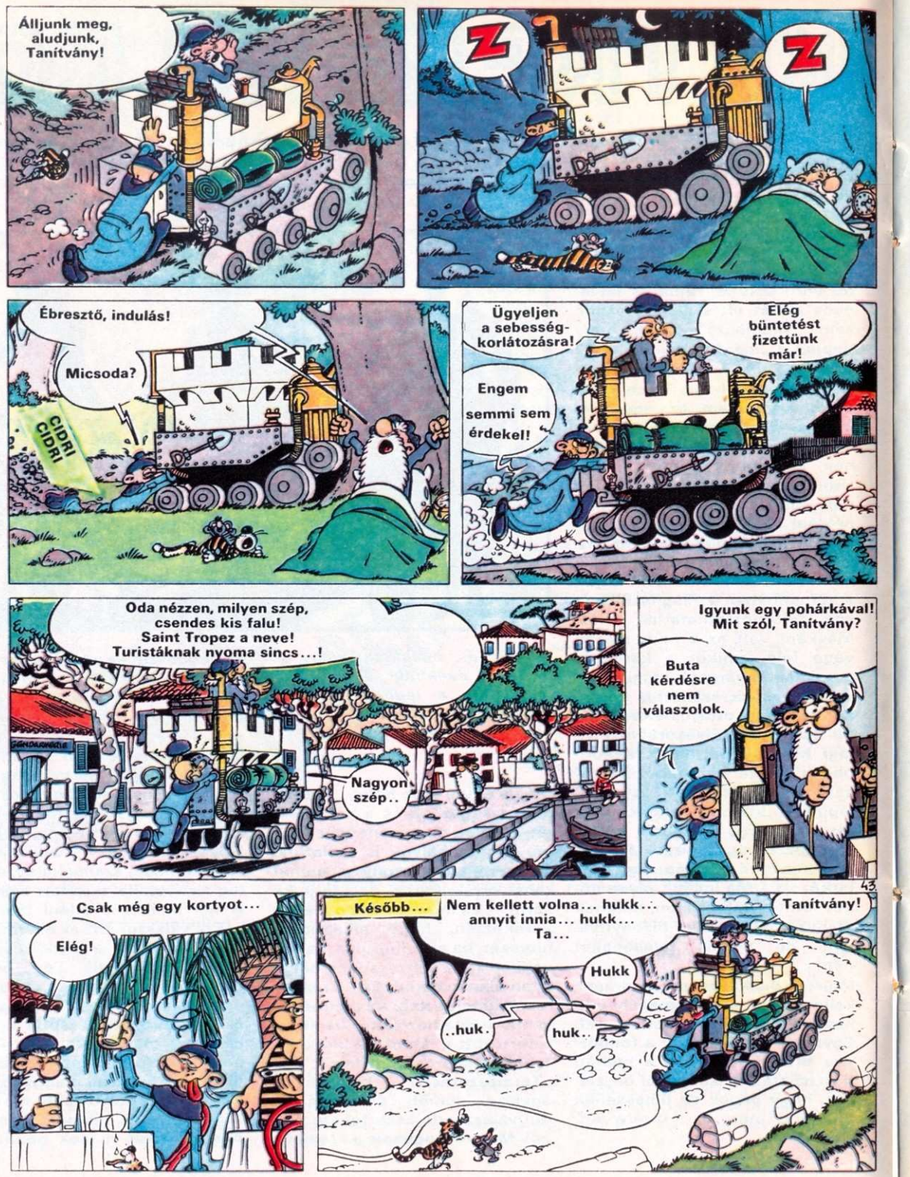

TIZENÖT BETŰ
Rejtvény

Híres kutató, író, akinek a múlt század vége felé megjelent, óriási jelentőségű, hatkötetes munkáját nemrég újból kiadták. Neve nemesi címével együtt tizenöt betűből áll, ezeket összekevertük, és tizenöt meghatározást csatoltunk hozzájuk. A helyes megfejtések kezdőbetűiből tehát kirakható a megfejtendő név. Ezt kell beküldeni nyílt levelezőlapon a szerkesztőség címére **(1525. Budapest, Pf. 46.) november 10-ig.** Ismételjük: nyílt levelezőlapon, és elég a tizenöt betűs név, a többi meghatározás nélkül.

1. Kohászati üzeméről és gondjairól ismert város.

2. Nagy „forgalom" Európában, amelynek során mi a Kárpát-medencébe kerültünk.

3. Rákóczi brigadérosa.

4. Tudós középkori szent, édesanyja, Mónika ugyancsak szent.

5. Az első magyar miniszterelnök.

6. A vallás latin szóval.

7. A Toldi költőjének szülőhelye, a „nagy" jelző nélkül.

8. Mózes testvére.

9. Zeneszerző, aki nemrég „hazatért".

10. Gyermekeit sirató betlehemi asszony.

11. Város, amely a szabadságharc vértanúiról híres.

12. Regényalak, aki a rengetegben és az országban, majd Amerikában járt.

13. Mikes Kelemen szülőfaluja.

14. Csokonai szerelme.

15. Híres erdélyi meseíró, könyveit ma is sokszor kiadják és olvassuk, például A vitéz szabólegény című gyűjteményt.

A tizenöt megfejtés megtalálásához és a betűk megfelelő összerakásához jó szórakozást kívánunk!

Pozíciólámpa

Hova teszik a helyzetjelző fényeket a hajókon? Ez részben attól függ, milyen feladatot teljesít éppen az adott hajó, de részben attól is, milyen nagy.

Egy hajó legfontosabb jelzőlámpái menet közben az árboclámpák, oldallámpák és farlámpák. A 45 méteres törzshossznál nagyobb hajók két, a hajóvonták 180 méter felett három fehér árboclámpával közlekednek. Az elülső árboclámpának legalább 6 méter magasan kell lennie a hajó törzse felett, és elölről, valamint mindkét oldalról láthatónak kell lennie. A hátsó árboclámpának magasabban kell ülnie, hogy már 10 kilométer távolból látható legyen.

Minden hajón két oldallámpa van, egy vörös, a menetirány szerint jobboldalt, egy zöld a bal oldalon, ezeket alacsonyabbra helyezik el, mint az árboclámpákat. A farlámpa fehér.

A lehorgonyzott hajó, bármilyen méretű is, fehér lámpát tart az orrában, ezenkívül a farán egy minden oldalról látható horgonylámpának is kell világítania.

Munkában lévő vontatók sárga farlámpával közlekednek.

Mindezeknek a helyzetjelző, azaz pozíciólámpáknak naplementétől napfelkeltéig égniük kell.

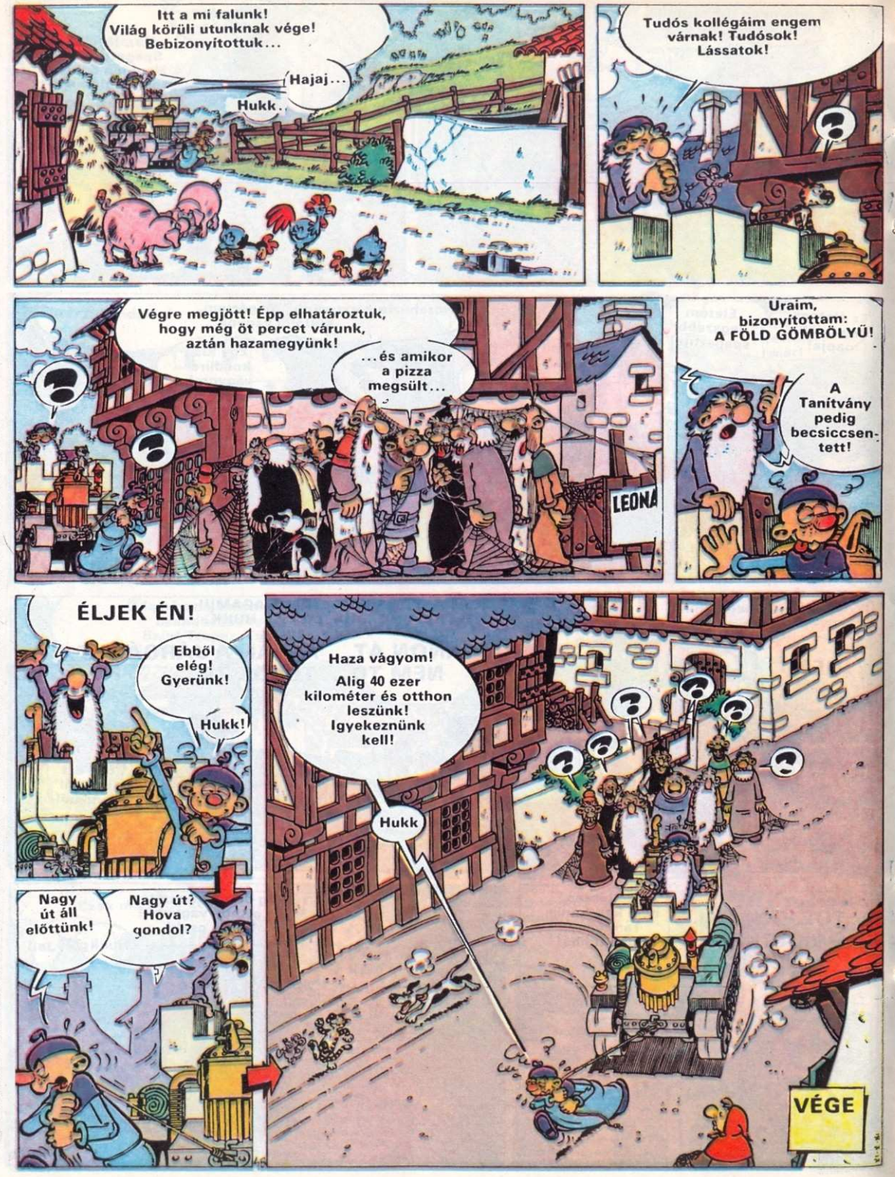

GYIMESBÜKK

Hegyvidék, az oldalban megbúvó házakkal... Az egykor Csíkszék néven emlegetett terület egyik csücske. Szikár, dolgos nép lakja, székelyek és csángók, akik építeni, dalolni, faragni tudnak. A meredélyeken „szénát csinálnak", s a falvakban együtt, kalákában emelték házaikat. (Kresz Albert felvételei)

BÁLVÁNYOS-VÁR

Erősen vulkanikus környéken, hévízforrások, borvízforrások és erdők között emelkedik az a cukorsüveg alakú sziklatető, amelyen a Bálványos vára emelkedik. A hagyomány szerint ez volt az egykori pogány vallás utolsó mentsvára, ahol jóval a kereszténység felvétele és elterjedése után is ősi istenszobrokat őriztek. Szép mese magyarázza a vár születését: egy óriás építette, s a várból aranyhidat csinált a szomszédos hegycsúcsig, hogy azon leánya sétáljon. Hanem a leány kíváncsi volt, s egy napfényes, ragyogó tavaszi reggelen megszökött, hogy a lenti világban széttekintsen. Kézdivásárhely közelében meglepve látta, hogy az emberek szorgosan szántanak-vetnek a földeken. Soha eddigelé nem látott még ilyen apró, fürge lényeket, s ezért néhányat a köténybe kapott, aztán egy-két óriási lépéssel visszatért édesapja várába. Mutatja a kicsi „hangyanépet", apja azonban megszidta, s így szólt hozzá: Tedd le őket, leányom és bocsásd szabadon, mert ezeknek a haragja a pusztulásunkat okozhatná. Kíméld őket, mert ők lesznek a mi utódaink.

Így írja le a regét Orbán Balázs A Székelyföld leírása című, hatalmas munkájában s hozzáteszi, hogy a Bálványos bizonyosan rablólovagok vára lehetett, akik a föld népét sanyargatták, ennek emléke a rege. Az már történelmi tény, hogy Erdély nagyhatalmú vajdája, Apor László még a Szent Koronát is Bálványos várában elzárva tartotta egy ideig. Szép regényt írt a várról és a hozzá kapcsolódó meséket, hagyományokat is beillesztette elbeszélésébe Jókai Mór A Bálványosvár címen.

CSODAKOCSIK

Van a világon egy terület, amelyet értelme szerint „közlekedés" cím alá sorolunk, mégsem csupán közlekedés. Inkább életforma, gondolkodást alakító terület, egyúttal pedig a legkülönbözőbb luxus lehetőségeit is biztosítja. Ez a gépkocsi.

Persze nem minden gépkocsi, hiszen a „közönséges" gépkocsinak biztonságosnak, kényelmesnek, minél olcsóbbnak és minél kisebb fogyasztásúnak kell lennie. Azon a ponton, ahol a gépkocsi megszűnik „közönségesnek" lenni, megszűnik némelyik az előbbi kívánalmak közül is. Mindenekelőtt az ár, az olcsóság... és létrejönnek a csodakocsik.

A csodakocsi igen gyakran egyedi készítmény. A dolog úgy kezdődik, hogy például az Egyesült Államokban, ahol a csodakocsi-mozgalomnak jelenleg legalább egymillió hívője, követője van, s ezek évente legalább nyolcszázmillió dollárt költenek kocsijukra, egyszóval a csodakocsi-történet általában úgy kezdődik, hogy valaki vásárol egy kocsit. Lehetőleg ötven évvel ezelőtti Fordot, majd szép fokozatosan szinte mindent kicserél benne. Hétezer köbcentis, nagyszerű, új motort tetet az öreg járgányba, de az egész motorblokkot krómozva, lakkozva, sőt aranyozva készítik el. Lehetőleg minden, ami látszik, krómtól vagy aranytól csillog. A lóerők csak úgy röpködnek az ilyen kocsikban, van belőlük, mondjuk, négyszáz. Vegyük a képen látható példát: egy 1923-ból származó Ford–C modell alvázára épült, bár az alvázból csupán némelyik hosszanti merevítő eredeti, egyébként meghosszabbították és megerősítették. Ezután jött Gerry Pennington, aki ma az egyik legjobb nevű csodakocsi-készítő. A hűtő és a lámpák eredeti formát mutatnak, de aranyozva. Szó szerint: aranyozva, mert ha csak rézzel futtatnák az alkatrészeket, csodakocsi-kedvelőék szemében merő ócskavas, lim-lom volna az egész.

Tulajdonképpen minden valamire való régi kocsi alkalmas arra, hogy pénzes „nemesítés" legyen az osztályrésze. A motorkerékpárokkal is hasonló a helyzet. Ugyancsak képünkön látható az a kerékpár, amely az egyszerű, ám nemes Aurora Borealis nevet viseli (ez „csupán annyit" jelent, hogy Sarki Fény) és 1975-ig a többi, ezernyi Harley-Davidson motorkerékpár mindennapi, szürke sorsát élte. Ekkor egy Dean Nelson nevű ember megvásárolta, és rövidke tíz év alatt varázsolta Sarki Fénnyé, el is nyerte vele a legszebb amerikai motorkerékpár címét. A motor, a hajtómű, sőt a hajtólánc is arannyal vonatott be, miközben a legmodernebb műszaki megoldások is otthonosan rejlenek a csillogás alatt: csodás lengéscsillapító rugózás, vagy motort és teljesítményt ellenőrző számítógép. A motor 1300 köbcentiről 1600 köbcentire nőtt, hogy száz lóerősként dolgozhasson.

Aki azonban azt hinné, hogy a csodakocsik (és csoda-motorkerékpárok) világában villámgyors száguldozás és fülsiketítő motorbömbölés dívik, az erősen téved. A cél és a jelszó így hangzik: lassan és halkan...

A csodakocsik mellett azonban mégis ott terpeszkedik a „mindennapi" autóipar is, amely néha nem kevésbé csodás készítményeket állít elő. És ebben a tevékenységben ugyancsak van egy szakasz, a kezdeti, ám mindent meghatározó szakasz, amikor szinte egyedi alkatrészek készülnek és „pénz nem számít". Hiszen, amikor új géppel, új modellel készül egy gyár, az első darabokat, még sorozatgyártás előtt, olyan terepeken vizsgálják, mint a lappok vidéke vagy az arizonai sivatag, ahol józan ember sohasem vezeti majd a kocsiját.

Tesztelésnek, méghozzá időrövidítő tesztelésnek hívják az ilyen próbát, hiszen arról van szó, hogy a valóságban sok év alatt felhalmozódó megpróbáltatásokat kell a gyártmánynak kibírnia: 1:25 arányban rövidítik le a szükséges kilométereket. A Porsche például három új gépkocsit próbál ki. Pontosabban, mindhárom kocsiban egy-egy alkatrész, egy rendszer, a motor vagy más részlet az új.

Megindulnak az autók és mennek, földhányásokon és gödrökön át, tűhegyes kanyarokban, olyan útszakaszokon, ahol keresztirányban húzódnak a szántóföld barázdái, aztán mély és hosszú pocsolyák következnek, sártenger vagy éppen vasúti átjáró, ahol a sínek között nem töltötték ki az űrt, hadd zökkenjen a síneken át a gépkocsi. De akad olyan pocsolya is, amely sós... Öt-hatezer kilométer és a kocsi annyit bírt ki – ha kibírta –, amennyit normális körülmények között 150 ezer kilométer folyamán.

Ha mindez sikeres volt, következik az úgynevezett vegyes, tartós futás: tízezer kilométer városi utcákon, huszonkétezer országúton s ugyanannyi autópályán. És még nincs vége: hatezer kilométer hegyi út, majd jön a Szahara – mert az nagyon forró – és Észak-Skandinávia – mert az nagyon hideg. Az eltelt idő közben minden információt gyűjtenek, jegyeznek, feldolgoznak, hogy végre, kellő módosítások után kijelenthessék az új alkatrészre vagy egységre: mehet!

Végeredményben minden jól készült autó az emberi képességek mutatója. A tervezők gúzsba kötve táncolnak, méretek, műszaki követelmények, felhasználható anyagok, divatáramlatok és még ki tudja, mi minden figyelembevételével kell „csodát" művelniük.

Ebből a szempontból kevés a különbség a csodakocsik és a „közönséges" gépkocsik között, hiszen amazok is gépkocsik, méghozzá a javából, csak éppen aranyozva. De ugyanígy csodakocsinak kell tartanunk azokat az apró jószágokat is, amelyek különösebb műszaki újdonságok nélkül készülnek, csak éppen három-négy vagy akár hatszoros kicsinyítésben. Persze, három-, négy- vagy akár hatszoros árért. Mert ebben is hasonlatosak a gazdagok gyerekei számára készített kisautók az arannyal futtatott csodakocsikhoz.

Játékszer? Az mindegyik: a megnemesített és aranyozott csodaautó, a működésképes, minden műszaki követelménynek megfelelő, kicsinyített gyerekautó. Akár a „közönséges" gépkocsik, ha tulajdonosuk szeme fényeként, annak minden gondolatát és érzelmét betöltve elterpeszkednek az illető életében, no meg az országutakon.

GO, GO...

Ketten, hárman vagy többen leülnek, valamiféle táblát, jelzéseket vesznek elő... társasjáték. A sumérok Ur nevű városának helyén folytatott ásatások során találták a történelem első társasjátékait. De másként is fogalmazhatunk: ezek a társasjátékok a legkorábbiak, amelyekről tudunk. Bizonyára akadt elődjük is... A négy és fél ezer éves játéktáblákat kagylóhéjjal, csiszolt mészkővel, lazúrral díszítették. A legrégebbi játék, amelyet ismerünk és amelyet ma is világszerte játszanak, go névre hallgat. Az egyik hagyomány szerint egy kínai császár találta ki, hogy fiát ezzel is kiváló hadvezérré nevelhesse, a go ugyanis taktikai területfoglaló játék. Más hagyományok Japánhoz kötik, ahol ma is nemzeti játéknak számít, s úgy mondják, hogy Kínából csupán az előképe, bizonyos fajta „ős-go" vagy „elő-go" érkezett. Mindenesetre a 181 fehér és 181 fekete kővel (bábuval, koronggal) bonyolított go tudományát még száz évvel ezelőtt is különleges go-főiskolán tanították a felkelő nap országában.

mint manapság. A kártya mellett kockáztak is (bizonyosan sokat olvasták a régi, görög szerzőket...), pedig a kártyás-kockás embert sokszor és sok helyütt fenyegette az egyházi kiátkozás.
Az Alfa 1986. októberi számában már írtunk a pacsizi nevű, ugyancsak indiai játékról. Ennek érdekessége az, hogy egy igencsak hasonlót a spanyolok találtak a mexikói indiánoknál, valamint az, hogy nálunk (jószerivel majd minden európai népnél) ma ennek a játéknak változatát játsszuk Ember, ne mérgelődj címen.
A társasjátékok modern történetében igen sok a dobókockás, versenyfutás jellegű játék: aki hatot dob, még egyszer dobhat, tehát többet lép előre, bizonyos mezőkön büntetést kap és elölről kezdheti, az nyer, aki elsőnek éri el a végső mezőt. Ami igazán új századunk ilyenféle társasjátékai között, az a Monopoly, illetőleg változata, a Capitaly. Egy Charles Darrow nevű amerikai találta ki 1933-ban és azóta is nagy siker. Alapja – mindenféle különbség ellenére is – ugyanaz, ami a többi, nagy társasjáték: a küzdelemben részben szerepet játszik a szerencse, a véletlen, a dobókocka és az úgynevezett „Szerencsekártyák" képében. De szerepet játszik az ötlet és a merészség is.
És a mai társasjátékok világa? Sorvad... legalábbis, azt hinné az ember. Hiszen megjelentek ezerféle kiadásban és ezernyi ötlettel tarkítva a számítógépes játékcsodák, nem kell összehívni a társaságot, nem kell beszélgetni, nevetgélni, nem kell hozzá senki. Csak egy gép, amely „sokkal gyorsabb és okosabb, mint az ember, mert ekkora, meg akkora a kombinációk lehetősége". A gép villog, csattog, oszt és szoroz, újabb golyókat adagol jutalmul, nem kell senkihez szólni, csak ülni meredten az automata előtt. Vagy otthon, a tévére kapcsolt játékprogram előtt és a botkormányt kell rángatni.
Ember, ne mérgelődj, meg go, meg ilyesmik? Minek?

Az indiaiak csaturanga nevű játékát a sakk ősei közé számítják. Az elnevezés a korabeli hindu hadseregek négy fegyvernemét foglalja össze: harci elefántok, lovasság, harci szekerek és gyalogosok. A játékok iránti szenvedély mindig egy kissé rejtélyes, egy kissé hátborzongató, amikor túlzásba viszik. I. e. 500 táján a korabeli Athénban már törvényt követeltek arról, hogy a város alkalmazottai kevesebbet kockázzanak. Annyira szenvedélyesen űzték ugyanis a régi (és állítólag folyvást költői lelkületű) görögök a kockajátékot, hogy már-már úgy tűnhetett, Athén egész kormányzata csak játszik. (Tegyük hozzá, hogy nem ez volt az első, sem az utolsó eset, amikor egy állam vezetősége kockázott...)
A középkor egyrészt nehéz időket hozott a játékosokra, másrészt elterjesztette az ördög bibliáját. A kártyát hívták így, kelló megvetéssel, korántsem hangzott a kifejezés olyan könnyedén-viccesen,

A FEHÉR KIRÁLY

Szőre színe nem változik, egész évben hófehér... és tetőtől talpig hófehér, ez pedig eléggé feltűnő szín. De a havasi kecske olyan területeken él, ahol nemigen van mitől tartania, alig-alig akad ellensége. Észak-Amerika legmagasabb hegyeiben van igazán otthon, azokon a tájakon, ahol a hónak éppen sikerül elolvadnia, mire közeledik az újabb havas időszak. Ragadozó nemigen támad rá. A havasi kecske a legmeredekebb sziklafalakon is valószínűtlen ügyességgel áll a lábán, ha pedig mégis ragadozóval kerül szembe, hát ott a szarv a fején. Még az ollók, vagyis a kis gidák sincsenek veszélyben, hiszen anyjuk állandóan szemmel tartja őket.
Általában legalább száz kilós súlyt érnek el a felnőtt példányok. A keskeny sziklaösvényeken, elképesztő szakadékok szélén nyugodtan, biztonsággal mozognak, sőt mondhatni, találékonyan. Ha föltétlenül rákényszerülnek, még szakadékokba is leereszkednek. Egy biológus megfigyelte, amint nekiugrottak a szinte függőleges, szemben meredő falnak, onnan visszarúgták magukat, és így, a két fal között ideoda cikázva jutottak el a nyaktörő magasságból a mélybe. Kecske a nevük, legközelebbi rokonaik az európai zergék, feltételezik, hogy a jégkorszak idején keltek át Ázsiából a Behring-szoroson át Amerikába. Sok időbe és energiába kerül, hogy a zord vidéken megkeressék a táplálékot. Nyáron a havasi polyánákon egy kevés fűhöz és más növényhez jutnak, de télen már csak zuzmó és moha akad. Ilyenkor természetesen a nyáron felszedett zsírtartalékukat használják el, csupán ivóvízben nincsen hiány, hiszen ott a hó. Ahhoz azonban, hogy sóhoz jussanak, vagyis itt-ott föllelhető, sótartalmú sziklát vagy földet nyalhassanak, néha sok-sok kilométert kell vándorolniuk.
Késő ősszel számos rokon fajhoz hasonlóan a bakok megküzdenek egymással, hogy elnyerjék a nőstények hajlandóságát. Csakhogy a havasi kecskék összecsapásai sokkal vadabbak, keményebbek, hegyes szarvuk gyakran súlyos sebet ejt a másikon.

Miután azonban megküzdöttek és párosodtak, a bakok magányosan töltik az év többi részét. Ugyancsak magányban élnek a felnőtt nőstények, amelyek gidát hoztak világra. Csapatban csupán a fiatalok maradnak, a suták és a küzdelemre még képtelen bakok. Amikor világra jött a gida vagy kecskeolló, alig néhány órával később már biztonságosan baktat anyja után, akár a legmagasabb sziklacsúcsokra is. Ilyen a kecskeélet...
Bundájuk sűrű és finom, hogy a negyvenfokos hidegben süvítő szelet is kibírják az állatok. A külső, fedőszőrzet pedig vastag, hosszú szálakból áll, amelyek erősen zsírosak, így az eső úgy lepereg róla, hogy az alsóbb réteg át sem nedvesedik. Felnőtt korában hím és nőstény egyaránt jó arasznyi szarvat növeszt, ezért nem könnyű a nemeket megkülönböztetni.
A sziklacsúcsok, görgetegek és omladékok világában egy hirtelen mozdulat is végzetessé válhat, ezért a havasi kecske mozgása lassúnak, szinte nehézkesnek tűnik. Cserébe egy-egy ugrással olyan helyekre is eljutnak, ahová egyetlen négylábú sem képes. Komoly veszélyt csak a puma jelenthetne, de a hegyes szarv ellene is eredményes, akár csak a polyánákon támadó medve vagy farkas ellen.
A cikkünk elején említett biológus elmesélte, hogy jó néhányszor látta, amint húz vagy rozsomák támadott meg egy ollóját védelmező kecskét... majd a fújtató, toporzékoló állat elűzte.
Az emberektől kevéssé tart a havasi kecske, nyilván azért, mert ritkán találkoznak. Nyugodtan, csendesen viselkedő hegymászók gyakran meglepve veszik észre az alig néhány lépésnyire kíváncsiskodó fehér állatot.
Legnagyobb ellenségük maga a környezet: meginduló kőgörgeteg vagy zuhanó szikladarabok zúzzák agyon őket. Előfordul, hogy megcsúsznak és a mélybe zuhannak. Chadwick biológus összeszámolta, hogy a havasi kecskék hatvan százalékát lavina temeti be. Ezek az okok, amelyek miatt az egyébként szinte támadhatatlan Oreamnos Americanus, vagyis havasi kecske ritkán éri meg a tizenkét évet. Addig azonban lélegzetelállító ugrásokkal szeli át keresztül-kasul a hegyvidéket.

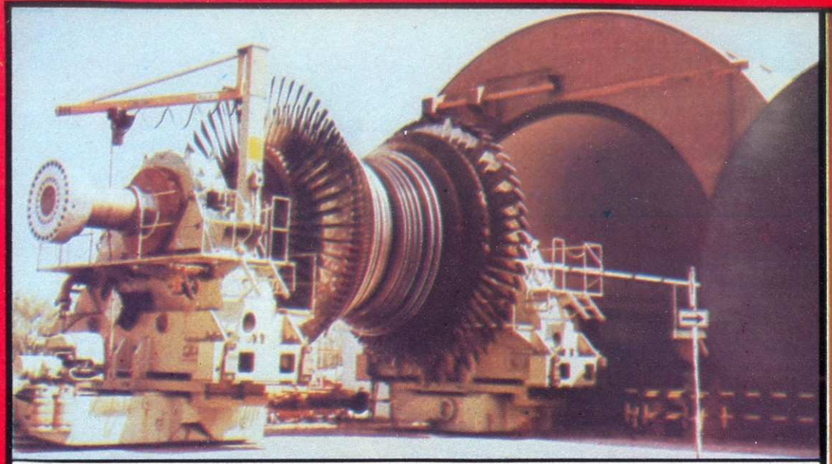

TURBINABUNKER

Egy bunker rendszerint a benne meghúzódó embereket, olykor tárgyakat védi. Ez a két és fél méter vastag vasbetonból elkészített építmény azonban a külvilágot óvja: benne próbálják ki a frissen gyártott turbinákat, fölpörgetik őket a legmagasabb fordulatszámra. A hatalmas elektromágnes igencsak erős szerkezetnek látszik – de sosem lehet tudni… – jobb, ha bunkerbe dugják.

AZ ELIT

Sok szóvicc készült már arról, hogy ha a katona teve nyergébe pattan, akkor „tevegel" vagy tevén lovagol… Ne vitatkozzunk, melyik jobb szó, lássuk, hogyan üli meg az indiai hadsereg büszke szikh elitje a harci tevéket! Legalább olyan jól néz ki ez az egység, mint egy huszárcsapat…

MAC ANDROID

Már régóta izgatja az emberek fantáziáját az „emberszabású" robot, az android elkészítése. Ilyen-olyan formában készült is már belőlük néhány, ám ilyen igényes, mint amilyen MacAndroid, még nem. Robotfi – hisz neve nagyjából ezt jelenti – elképesztően hajlékony

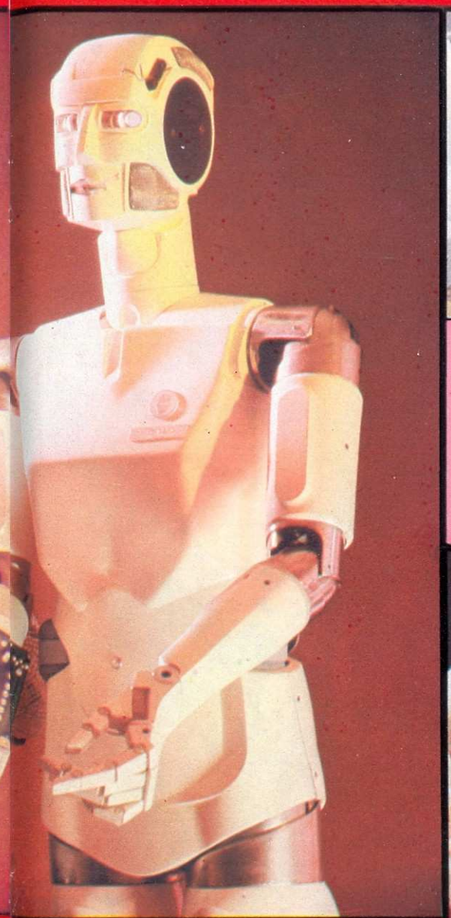

„izomzatú": majdnem olyan szépen mozog, ahogyan egy hús-vér ember. S hogy mi lesz a feladata? Egyelőre a vásárlókat fogadja egy nagy angliai bevásárlóközpontban. Enyhe meghajlás, néhány kedves szó…

EMLÉKEZŐ OSZLOPOK

Az arizonai sziklatűk, amelyeket oly jól ismerünk az Amerikában gyártott westernfilmekből, rendkívül kemény kőzetekből formálódtak. Közülük a puhább talajt kimarta a víz, a szél, s megmaradtak ezek a jókora oszlopok, amelyek évmilliók földtörténetére „emlékeznek".

HÁT ILYEN…!

Ilyen a fogunk – pontosabban az emberi őrlőfogak – ha a zománc egy-két helyen már megsérült. A kezdődő lyuk mintha csak egy holdbéli hegyoldal kis barlangja volna, de később annyira tud fájni, hogy jobb, ha nem részletezzük a dolgot.

mini

alfa

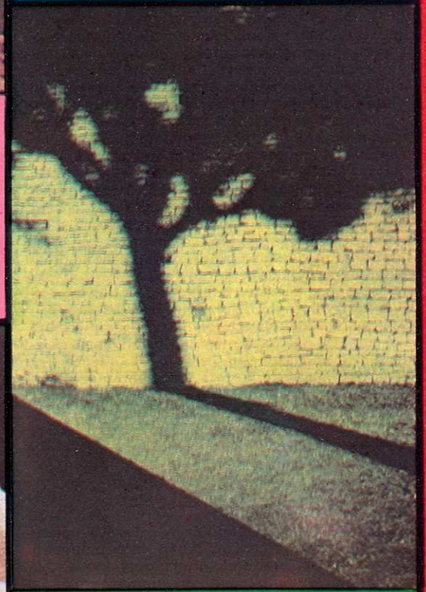

ZÖLD FALON ZÖLD ÁRNYÉK

Nem egy ritka természeti jelenség, nem is egy hóbortos mázoló tréfája, hanem egy fantáziadús fotográfus hangulatos képe. S hogy mi mégis az egészben a trükk? A sejtelmes beállítás, a tökéletesen megválasztott színszűrő és az előhívás. Az eredmény kicsit szorongató, de szép…

BARLANGOK TITKAI

A védelmet jelentette a barlang, a vadászati szertartások titkos helyszínét. Évmilliók alakították ki, s a mai látogatók mégis letőrnek egy-egy darabot a cseppkőből...

A barlangok mélyébe a nők nem járhattak le, csupán a törzs felnőtt férfitagjai, a vadászok. Kagylóhéjban állati zsírt égettek, ez a kezdetleges lámpa éppen hogy megvilágította a föld alatti termet. A kevéske fény körül a férfiak, mindenik kezében hegyes végű, hosszú dárda, a hegye pattintott kőszilánk. A falakon körös-körül sárga, vörös, barna és fekete színekben állatok képei villódznak. Néhány vonással megrajzolt szarvasok, bölények, vadlovak, mamutok...
A varázsló éppen most fejezi be egy újabb, hatalmas mamut festését. Amikor készen van, a többiek körültáncolják, és dárdájával mindenki feléje csap. A legerősebb vadász, aki egyúttal a törzs vezetője, gyantás ágat gyújt és tűzzel csap az állat agyarai felé, ahogyan majd másnap a valóságban is megteszi. Így lehet legyőzni az óriási állatot, amely agyaraival egyszerre akár több embert is messzire hajítana. De a varázsló rögzítette a mamut képét, a lelkét, azt, ami az állat lényege: a hatalmas fejet a két agyarral és az ormánnyal, hiszen ezzel támad a mamut. Rögzítette az állat másik lényegét is, óriási testét, amely annyi, de annyi húst ad, hogy napokon át jóllakhat az egész törzs... Csak a lábait hanyagolta el, a négy végtagot, azok nem érdekesek...
Szól a dob, talán valamiféle, két-három hangból álló ének is hallatszik. Holnap bizonyosan sikeres lesz a vadászat.
Valahogy így történhetett. Legalábbis azokban az óriási barlangokban ilyen szertartások folyhattak, amelyeket az elmúlt évszázad során tártak fel, falaikon, a mélyben, ahová sohasem jut fény, csodálatos állatképekkel.

Falra írt lélek

Némi magyarázatra szorul az a közkeletű megállapítás, hogy hidegebb időkben vagy hidegebb égtájakon az emberek barlangokban laktak mindaddig, amíg házépítésbe nem fogtak. Ez igaz, de semmiképpen sem vonatkozik azokra a hatalmas, mély barlangokra, ahol örökös sötétség és éppen ezért hideg volt. Sőt nedvesség, mint a cseppkőbarlangokban. Az ilyen barlangokban csak a legkülső részt lakták, éppen csak a széltől, esőtől óvó sziklafalak védelmét keresték.
A mélyben csupán az előbb említett vagy hozzá hasonló bájolások, varázslatos és titokzatos szertartások mentek végbe. Tudjuk, hogy az

Európa legnagyobb barlangi csarnoka a Trieszt melletti Grotta Gigante: elférne benne a Szent Péter-székesegyház (kis kép jobbra)

A barlang tavat táplál: az Alpok egyik ásványvizű tavacskája így nyeri a mélyben fekvő barlangból a vizet (kis, középső kép)

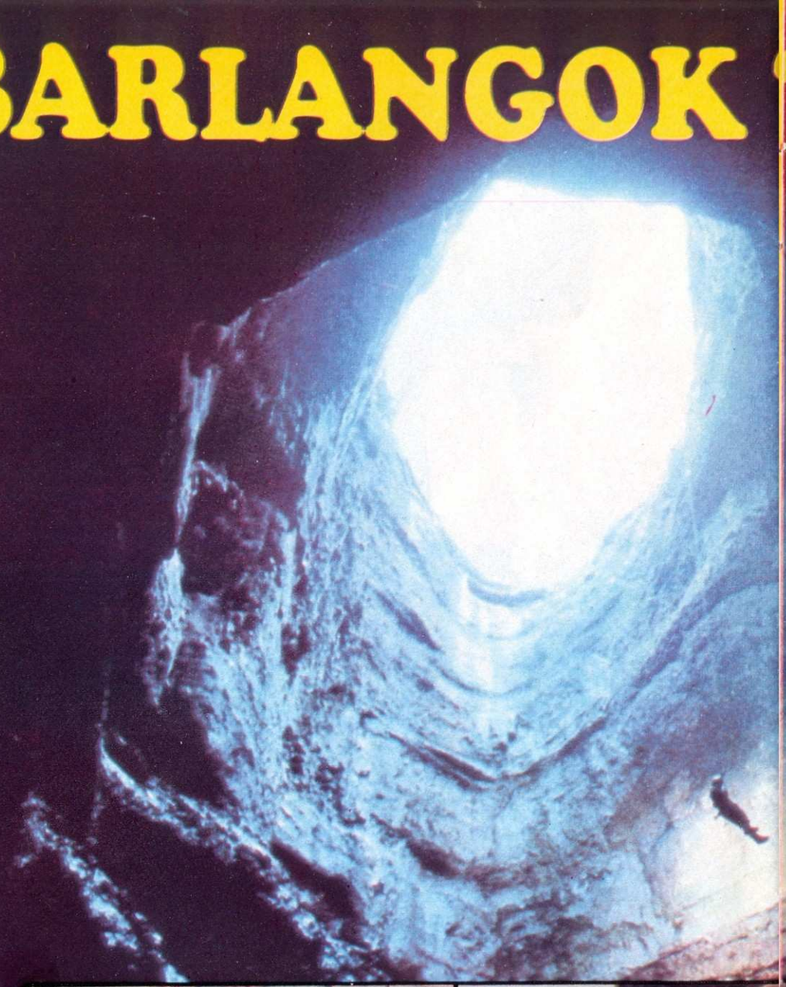

Az alabamai barlangok egyike: bejárati aknája ötvenméteres, a föld felszínéről négy nyílás vezet le, ebből kettő látható a képen. (A kötélen látszik egy éppen leereszkedő barlangkutató) (Nagy kép)

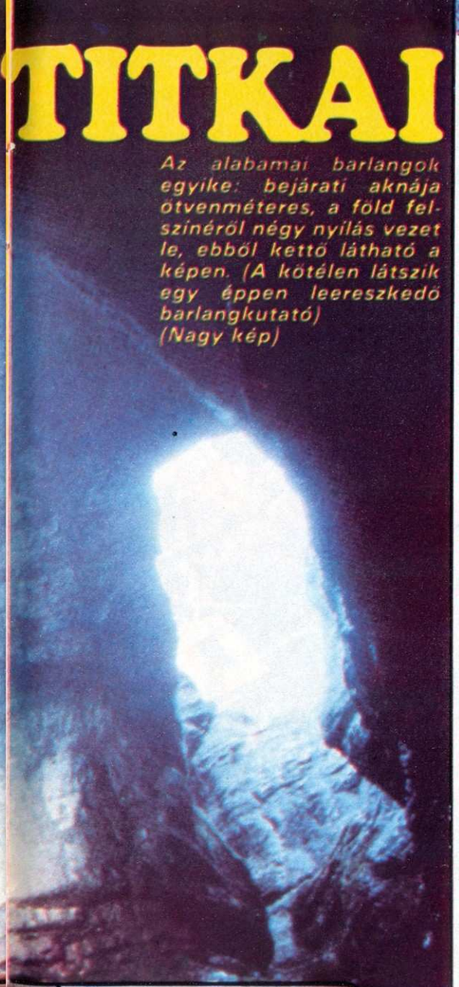

ilyen, természeti erőket legyőzni vagy megkérlelni hivatott tevékenységeknek mindig titokzatos volt a helye. Akárki nem léphetett be, sőt nem is tudhatta, hogy hol és mi történik. Végül is, ezek az ősi vadászbűbájolások, ahogyan később a termékenységet biztosító szertartások a földművelő kultúrákban, csak a beavatottak számára lehettek hozzáférhetők.
Minderről nem sokat – sőt szinte semmit - nem tudtunk hosszú ideig. Amikor a múlt század végén egy spanyol nemes az Altamira-barlangot vizsgálta, lánya fedezte föl véletlenül a falakra festett állatképeket. Azóta a képek is, a barlang is híres lett, akkor azonban sokáig el sem hitték, hogy igaz, amit az Altamiráról beszélnek. Később úgy hitték, hamisítványról van szó s a hitetlenség oka egyszerű: egy félig majom, félig ember nem rajzolhatott ilyen kiválóan. Aztán egyre-másra bukkantak más barlangokban is hasonló rajzokra, s ekkor már hitelt adtak az Altamira képeinek is.
Pedig milyen „egyszerű" a nyitja a vaksötétben rajzolt, tökéletes képeknek: a szertartásokon valóban az állat lelkét akarták megjeleníteni, s ezzel hatalmukba keríteni. A lényegi látványt karcolták-mázolták a falra a varázslók. Az évezredeken át változatlan hőmérséklet- és páratartalom pedig megőrizte őket, amint megőrizte a barlangok egyéb titkait is: a zsákmányul ejtett és szertartásosan elfogyasztott állatok csontjait, tábortüzek maradványait, szerszámokat, sőt helyenként még a meztelen emberi talpak lenyomatát is.

Oldja és lerakja

A barlangok legtöbbje úgy alakult ki, hogy a szilárdabb kőzetek közé ékelődött lágyabb vagy vízben oldódó anyagokat, idővel a talajvizek elhordták; másutt vulkanikus mozgások következtében „maradt" üreg a kőzetek között. Minden esetben megtörténhetett, s igen gyakran meg is történt, hogy az így kialakult barlang tovább formálódott. Elsősorban a mésznek köszönhetően. A korai tengerekben iszonyú mennyiségű mészvázas állat és korall süllyedt a víz fenekére, s az évmilliók során több száz méter vastagságú réteg keletkezett, amely a saját súlya hatására kristályossá szilárdult. Az őstengerek száradásával és kéregmozgásokkal ez a mészréteg néhol a felszínre bukkant, és idővel termőföld, valamint növényzet borította el. De például az Alpok és Kárpátok újkori, gyűrődéssel alakult hegylánca is „beleszólt" ebbe a folyamatba, s így a mészkő hol mélyebben, hol magasabban, hol egyenesen a felszínen húzódik. Mikor az esővíz a levegővel találkozik, szénsavtartalmúvá lesz, ez pedig oldja a mészkövet, a talajba szivárogva milliónyi év alatt tehát járatokat, alagutakat, barlangokat váj a mészkőbe. Néha pályaudvar nagyságú barlangok ezek.
Az olasz–jugoszláv határ közelében található például a Grotta gigante nevű barlang, amelynek neve is mutatja, hogy nagyon nagy: szépen elférne benne a híres római Szent Péter székesegyház kupolástul, tornyostul. Az Egyesült Államok területén, Kentucky (ejtsd: kentaki) állam híres mamutbarlangjában összesen háromszáz kilométert meghaladó hosszúságú járatok tekeregnek. A francia Pireneusokban ismerünk egy barlangot, amelynek aknája egy majdnem másfél kilométer mélységű kút. Szép méretek...
Ugyanakkor a szénsavas, a mészkövet oldó víz nemcsak vájja a barlangokat, de építi is, hiszen nemcsak oldja a mészkövet, de lerakni is tudja. Ilyenkor a fordítottja játszódik le annak, ami korábban a hegy más részein.

A Pireneusok egyik barlangja egész járatrendszer: Pierre Saint Martin (ejtsd: pier szen marten) legnagyobb üregébe a brüsszeli 1958-as világkiállításra épült, híres Atomium is elférne (kis kép balra)

Hófehér lakók

Az oldott mésszel telített víz ugyanis szépen csöpög lefelé a barlang mennyezetéről. Minden csepp hátrahagy egy leheletnyi meszet, s így évezredeken, milliókon át növekszik a sztalaktit. Vele szemben, lent, a barlang padlóján a megérkező cseppből szintén visszamarad egy kevés, itt tehát a sztalagmit gyarapodik. Ha elég dús a meszes víz, végül az alsó és felső oszlop összeér. Hófehér mészoszlopok keletkeznek. Ha azonban a földrétegeken át érkező víz más oldott anyagokat is hozott magával, például vasat, alumíniumot, akkor sárga, zöld, rózsdavörös színekben pompázik a cseppkő.
Ember ugyan nem lakta ezeket a nagyon mély barlangokat, még akkor sem, ha tudott róluk. Időről időre szálltak le csupán, különböző célokkal, mégsem mondhatjuk, hogy a barlangok világa süket, néptelen föld alatti világ. A járatokat, vizeket rovarok, pókok, rákok és halak járják be, alkalmazkodva az örök sötétséghez. A legtöbb barlangi élőlény táplálékát a víz által besodort növénymaradványok alkotják. De ott vannak a különböző gombafonalak is, amelyek éppen a sötétséget és a nedvességet kedvelik.
A barlangokat lakóászkák, bolharákok, pókok bogarak látásukat elvesztették, s legtöbbjük hófehérré is vált. A test festékanyaga a napsugár ellen véd, vagy álcázásként szolgál, egyiknek sincs értelme a teljes és örökös sötétségben. Ehelyett például a föld felszínén nem tapasztalható, hosszú és érzékeny csápok nőttek, amelyek segítenek az élelem szerzésében, tájékozódásban, párválasztásban. Meghúzódtak a korábbi, földtörténeti korokban a barlangokban nagyobb állatok is, egy észak-amerikaiban például több ezer hiéna, medvék, valamint néhány gyapjas orrszarvú. Maradványaik és azok elhelyezkedési módja erre a bizonyíték.
A jégkorszak beköszöntével megnőtt a barlangok népessége, hiszen az állandó hőmérsékleten könnyebb volt átvészelni a zord időket. De még mindig nem merítettük ki a „barlanglakók" számbavételét, hiszen eleddig csak a valóságos.

régészetileg bizonyítható lakókról ejtettünk szót.
Az ember képzelete különböző korokban, különböző események hatására, tájanként váltakozva népesítette be a barlangokat. Lakták a sötét, föld alatti lyukakat manók, koboldok, a német Érchegységben például a bányászatra és bányászokra féltékeny törpék. Őrzik a hegyek kincsét… Másutt, más helyen a barlang az alvilágba vezető kapu, rémek strázsálják a bejáratot, odabent húzódik a holtak birodalma.

Tatár és turista

Ismét más barlangok arról híresek, hogy vérszomjas rablók laktak benne egykor, ez a hiedelem szinte minden barlangot elér, s a legtöbbnek halálos áldozata is van: kincskeresők, akik a hajdani rablók rejtett aranyát keresik.
Tanyáztak aztán emberek is a barlangokban, éppen nem jókedvükből. A tatárjárás különböző legendái között fontos helyet foglalnak el például Erdélyben a barlangok, amelyekbe a környező falvak lakossága menekült a közelgő horda elől. A Homoród és Vargyas patakok völgye több olyan barlangról híres, amelyekbe Lövéte, Keményfalva, Homoródalmás vagy Telekfalva lakosai menekültek. Az almási barlangban a legenda szerint még kenyeret is sütöttek, s ettől az éhes tatárok kedvüket vesztve továbbálltak. Mi az igaz az ilyenféle, mesés elemekkel tűzdelt, barlangos históriából? A szomorúbbik része bizonyosan igaz: a lakosság valóban sokszor menekült erdőbe, barlangba, csak hogy puszta életét menthesse. Később visszatértek, s a feldúlt falluban újraépítették házaikat.
A feldúlatás ugyanis sokszor, sok helyen volt sorsa a falvaknak. De lássuk, mi a barlangok sorsa a mai világban? Hiszen olyan természeti emlékek ezek, amelyek évmilliókon át alakultak ki.
A barlangok sorsa nemcsak az, hogy föl fedezzék őket, hanem az is, hogy a föl fedezésnek következményei vannak. Elsősorban persze, hasznos következményei, hiszen a geológusok földtani korokat, sziklaképződményeket vizsgálhatnak, a növénytan tudói néha ősi korok növényzetére következtethetnek a konzerválódott virágpor, a pollen segítségével, a régészekről pedig már beszéltünk.
Ha aztán a barlangot felderítették, jöhetnek a látogatók, mert ekkor már a turistákra veszélytelen a dolog. Csak a barlangokra veszélyes. Le-letörnek egy-egy cseppkövet, hogy emlékbe hazavigyék, de az hamar színét-fényét veszti, hiszen csak a megfelelő, barlangi körülmények között marad ugyanolyan ragyogó. A franciaországi Lascaux (ejtsd: laszkó) sziklafestményekkel ékes barlangját 1940-ben fedezték fel, majd villanyt vezettek be, de ahogy a látogatók száma nőtt, úgy lepte el a penész a képeket. A lehelet és a por megváltoztatta a légkört, s ami tízezerhúszezer évet átvészelt, majdnem tönkrement néhány év alatt, ezért 1965-ben bezárták: a barlangnak és a festményeknek így mindenképpen jobb.

GAJDOL A SKÓT

Nem, szó sincs arról, hogy egy csúnyán énekelő skót emberből akarunk csúfot üzni. Skót helyett magyart, bolgárt vagy – ha korábbi századokat is figyelembe veszünk – akár franciát is írhatnánk. A gajdolás pedig eredetileg annyit tesz, hogy valaki a gajd nevű hangszeren játszik. Hogy mi az a gajd? Hát csimpolya!
Nem is annyira vicc ez az egész, mondhatja bárki, ha egy kicsit tájékozott a hangszerek elnevezéseinek forgatagában. Kezdjük ezúttal egy kis nyelvészkedéssel. A görög szimfónia szó, ami ma egy bizonyos, nagyon emelkedett hangvételű, nagyzenekarra írt formát jelent, eredetileg annyit tesz, hogy „együtthangzás". Márpedig együtthangzásra csak olyan hangszerek képesek, amelyek egyszerre több hangot tudnak megszólaltatni, s ilyen a gajd is. Ezért nevezik – a szimfónia enyhe eltorzításával – csimpolyának is. De leginkább dudának hívják, s ezzel nagy kő esett le a szívünkről. Van a soknevű hangszernek még egy-két megjelölése, magyar tájakon nevezik tömlősípnak is (ez olyan komoly, szigorú elnevezés!), a gajd ma már kiveszőben van, csak a gajdolni igében él tovább. Ez egyébként messzi-messzi eredetét tekintve egyenest a törököktől származik.
Ennyi „nyelvészkedés" után lássuk a másik tudományágat, a zenetudományt. Ez is szigorú megállapításokkal köríti szegény dudát, elsősorban is kijelenti róla, hogy nyelvsípos hangszer. Mivel pedig ez nemcsak zenetudományi, hanem műszaki megállapítás is, meg aztán minden valamirevaló gyermek maga is próbálkozik ilyesmivel, említsük meg, hogy a nyelvsíp olyan szerkezet, amelyben a csövön áthaladó levegő „nyelvet" (nádat, bodzát, modernebb hangszerekben acélnyelvecskét) rezegtet, ez adja a hangot.
Dudáról lévén szó, nem is egyet, hiszen a nálunk használatos dudának (azaz csimpolyának, gajdnak) két sípja van, pontosabban kettős sípja. Általában a balkéz felőli a „prím", ezen öt nagyobb és egy kisebb nyílás van, a másik a kontrasíp, ez csak egy nyílással ad hangot. Fontos része a dudának a tömlő, amely legtöbbször úgy készül, hogy mielőtt szegény kecskét levágják, már elhatározzák, hogy duda lesz a bőréből. Ezért nem vágják fel a hasi részét, így a bőr egészben marad. Egyik lábcsonkjába a duda emlőjét kötik, ez a fújtató, amelyen át játék előtt felfújják s közben is teli tüdőből pótolják a levegőt. A másik lába csonkjába kerül a bordósíp, mert ilyen is van a dudán: a magyar Alföldön hetven-nyolcvan centiméter hosszúságú s nem játszanak rajta, egyetlen hangot ad ki mindvégig. A nyak helyére kötik a dudafejet, ahonnan a kettős síp indul. A dudafej – mert minden emberi készítménynek kellett találni valamit, amit szépen és ötletesen díszíteni lehet – általában szépen faragott holmi volt: kosfejet, kecskefejet vagy éppen emberfejet ábrázolt. Szeged környékén nem akármilyen emberfejet, hanem leányfejet. Ezt hívták menyecskefejes dudának.
Az emlő vagy fújtató egy kis facső, amit a játékos a szájában tartott, de a kovácsfújtatóhoz hasonló szerkezettel ellátott dudákat is készítettek. Ezeken a hónaljával nyomta a levegőt a dudás. A múltja ennek a ma már alig ismert, inkább csak tévéműsorokban megszólaltatott hangszernek igen szép. Háromszáz éve még a francia királyi udvar is kedvelte. Változatlan szerencsének örvend Írországban és Skóciában. Annyira, hogy sokan már-már azt hiszik, a duda csak és kizárólag skót hangszer, pedig csak arról van szó, hogy a legmodernebb életkörülmények között talán egyedül ők nem szégyellik s elő-előveszik egykori népi hangszerüket. Pedig népi hangszer a duda a Balkán minden országában is, az oroszok és lengyelek között sem volt ritka, de még az olaszok és spanyolok is megfújták az elmúlt századok során. És ahány ház, annyi duda: hol két, hol több síppal készítik, hol fémcsöveket is használnak hozzá, hol csak fát… mégis duda a duda.

CSILLAGHÁBORÚ

A tengeri csillagok békésen, szinte mozdulatlanul hevernek a víz alatti homokon, vagy úgy mozdulnak előre, mintha lassított felvételt látnánk. A halak cikázásához, vagy más tengeri élőlények szüntelen vibrálásához, forgolódásához képest szinte élettelenek…
Ezek után elképzelhetjük, mennyi idő és türelem kellett ahhoz, hogy Fred Bavendam amerikai fotós tetten érhesse a rémcsillagot, azt a tengeri csillagot, amely a többi gerinctelen lény gyilkosa.
Az aszteroidea, vagyis tengeri csillag minden tengerben otthonos, megtalálható a part menti ár–apály övezetektől kezdve egészen a nyugalmas, mélytengeri vizekig. Körülbelül kétezer faj ismeretes, némelyikről azt is tudjuk, hogy nagyon fontos láncszeme az élőlények együttesének. Vadászó életet folytatnak, egyiküket például, az okkercsillag olyan félelmetes ragadozó, hogy a kagylók csak abban a vízrétegben élhetnek meg, ahová az okkercsillag már nem emelkedik föl. A tengeri csillagoknak minden karja végén szemfoltja van, és a fényre is reagálnak, bár egyébként a tengerfeneken kúsznak.
Zsákmányukat általában tapogatózással, vagy vegyi anyagokra érzékeny szervekkel keresik meg. Minden karjuk alsó végén nyúlványként kis lábakat mozgatnak, s egyik-másik faj meglepően nagy sebességgel közlekedik, akad, amelyik a percenkénti hetven centimétert is eléri.
Táplálékukat különféle módon veszik magukhoz. Több faj a fenékre süllyedt hordalékból él, karja alsó részén ostorokkal veri fel a vizet, illetve a benne lévő szerves törmeléket.
Akad a ragadozó csillagok között egészen különleges képességű is. Száján képes kifordítani, kitolni a saját gyomrát, és ennek a kitüremkedett gyomornak aktív felületével minden élőlényt képes megemészteni, például beletolja a zárt kagyló kis nyílásán át az áldozatba, és azt saját házában megeszi. Hiába záródik össze a kagylóhéj. A bíborcsillag rátapad a zárt kagylóra, sok-sok kis lábával fölfeszíti a héjat s egy tizedmilliméternyi rés már elegendő, hogy a kitüremkedett gyomor behatoljon a kagyló testébe.
A sirályok vagy a vidrák el-elkapnak egy-egy tengeri csillagot, az ember pedig „emléktárgynak" kihalássza… Mégsem ezek a tengeri csillag legfőbb ellenségei, hanem… a többi tengeri csillag. A vörös tengeri csillag például rácsapja egyik karját az áldozatául kiszemelt rokonra, majd villámgyorsan minden karjával igyekszik rámászni. Ha sikerül, ha tehát a zsákmány fölébe kerül, akkor máris győzött. Ilyenkor az „áldozat" igyekszik önerőből megszabadulni, és ha elég gyorsan cselekszik, sikerül is megmenekülnie. Azt a karját, amelyet az első pillanatban elkapott a támadó, a megtámadott eldobja, mint gyík a farkát. Nemcsak az elveszített kart tudják ugyanis újra növeszteni, de a leválasztott kar is teljes csillaggá fejlődhet. Ezt a különleges képességet csak nemrég fedezték fel a biológusok. Korábban az osztrigatenyésztők, akik rendszeresen irtják, úgynevezett „osztrigapadjaik" közelében a tengeri csillagokat, úgy jártak el, hogy a kifogott ragadozót felaprították és visszadobták a vízbe. Fogalmuk sem volt arról, hogy egyáltalán nem menekültek meg egy darab ragadozótól, hanem „csináltak" belőle egy tucatnyit. A képünkön látható ragadozó aznapi zsákmányát már megszerezte…

BIZÁNC

ZOFIA KOSSAK NYOMÁN

Két és fél ezer éve alapították. Kis kereskedőváros volt a római birodalom határvidékén. A IV. században Nagy Konstantin császár fővárossá tette és Konstantinápolynak nevezték. Aztán az új, hódító hatalom fővárosa lett... egészen 1923-ig.

Hirtelen megszólaltak a dobok és sípok. Az őrök jelt adtak, és a katonák feszes arcvonalba sorakoztak. Közeledett a szultán és kísérete. Elöl Mohamed fekete lovon, sötét bőrzekében, mögötte Khalil pasa, Szaganosz pasa és más főtisztek. Az ágyúöntő meghajolt, amíg a szultán melléje léptetett és nyers, türelmetlen hangon rákiáltott:

– Ma végre bemutatod?

Az ágyúöntő kihúzta magát, és a nagyúr szemébe nézett.

– Uram, válassz célpontot!

A szultán leugrott a lóról és egészen közel lépett a feltalálóhoz.

– Hittem neked, Ágyúöntő Orbán! Ennek a faltörőnek az öntésére annyi pénzt kaptál, amennyiből egy egész hadsereget fölfegyverezhettem volna! Tudod, ha szégyent vallasz, itt helyben karóba húzatlak!

– Tudom. Válassz célpontot! – ismételte az ágyúöntő.

Mohamed szultán egy pillanatig még Orbán mozdulatlan arcát fürkészte, aztán az öböl túlsó partján csillogó város felé fordult.

– Lődd a falat!

Az ágyúöntő parancsokat osztogatott. A katonák futva, sietve tették a kötelességüket. Először hatalmas agyagkorsóból olajat öntöttek a csőbe, aztán hosszú dorongra erősített kefével szétkenték a belsejében. Egyikük a cső hátulján fúrt lyukba hosszú gyújtózsinórt dugott, közben mások zsákszámra gyömöszölték be a puskaport. Ezt Orbán pontosan számolta s intett, amikor elégnek találta a kis bőrzsákok számát. Következett egy csomó kóc, amelyet ismét hosszú doronggal szorosra döröcköltek, majd egy három arasz átmérőjű, kerek fakorongot illesztettek a csőbe.

Különleges taligán négy katona hozta a golyót, amely akkora volt, hogy egy ember éppen átölelhette volna. Simára, fényesre csiszolt, fekete márvány. A cső szájához illesztik, a golyó begurul és hallatszik a süket dobbanás, amint nekiütődik a mélyben a fakorongnak. Orbán célozni kezd, a katonák kétoldalt állnak, és utasításai szerint beljebb ütögetik az ékeket, amelyek emelik a csövet, változtatják az irányát. A hatalmas, jó tíz lépés hosszú bronzszörnyeteg megemelkedik, a Romanosz-kapu felé mutat.

A célzás hosszú ideig tart, a szultán szétvetett lábbal, mozdulatlanul figyel, az ágyúöntő pedig kiadja a parancsot:

– Öklöt a szájba! Földre!

A katonák engedelmeskednek. A szultán és kísérete harminc-negyven lépésnyire hátrál, mindenki a földre veti magát. Csak Mohamed és Orbán marad állva. Az ágyúöntő mély lélegzetet vesz, aztán a fáklya lángját a gyújtózsinórhoz tartja. A zsinór tüzet fog, aztán a kis láng beszalad a lyukba...

Mohamed a zajra kihajolt az ablakon.

– Mi történt? – csattant a hangja.

– Görög kémet fogtunk, uram!

– Hozzátok elém!

Khalil pasa megkönnyebbülten föllélegzett. Ha a szultán most egy elfogott kémmel törődik, legalább nem hozakodik elő ma éjszakára újabb és újabb, rémes ötletekkel. A lépcsőn hallatszott a dobogás. Két janicsár belökte a foglyot, aki a lendülettől arcra esett a szultán előtt.

– Az ágyúinkat nézegette.

– Ki küldött, kutya? – kérdezte Mohamed görögül. Ugyanolyan folyékonyan beszélt ezen a nyelven is, akár latinul.

Orbán – hiszen ő volt az – közömbösen pillantott a kérdezőre. Föl sem tételezte, hogy maga a szultán az, a janicsárok bánásmódja pedig inkább felháborította, semmint rémítette. A kis bádogtokot, amelyben rajzai és számításai voltak, még mindig a markában szorongatta.

– Senki sem küldött – vonta meg a vállát. – Magam jöttem el Bizáncból, és többé vissza se megyek oda. Elegem van a bolondok városából! Kikacagtak...!

– Miért nézegetted az ágyúinkat?

– Hogy lássam, ugyanolyan gyenge, nevetséges jószágok-e, akár a bizánciaké... Ezek ágyúk? Se erejük, se célozni nem lehet velük!

– Szerinted milyen legyen az ágyú?

– Olyan, amilyet én tudok csinálni! – húzta ki magát Orbán büszkén. – Csak én!

A szultán növekvő érdeklődéssel figyelte.

– Ki vagy? Értesz az ágyúművességhez?

– Magyar vagyok, Erdélyben születtem, Genovában tanultam az ágyúművességet. Tíz éve töprengek egy nagy faltörő ágyún, amelynek eddig ismeretlen az ütőképessége! Itt vannak a terveim... – megrázta a kezében lévő fémtokot. – Tegnap bemutattam a császárnak, kinevetett! Kinevetett – ismételte, mintha csak önmaga számára idézné fel újra és újra a megalázó jelenetet. – Ugyanúgy kinevetett, mint néhány éve a velencei dózse! Igaz, akkoriban a számításaimat még nem fejeztem be, nem voltam annyira bizonyos a dologban, mint most! Ha megépíthetném...! – nézett hirtelen a szultán szemébe.

– Nagyobb ágyú lenne ez, mint a mostaniak?

– Nagyobb? – kérdezett vissza Orbán. – Négyszer, ötször nagyobb! De nem a méret a legfontosabb – szinte kiabált. – A legfontosabb, hogy másként használom fel a puskapor erejét! Az én ágyúm néhány lövése után Bizánc nagy védelmi fala porrá omlik! Törmelék lesz belőle!

Mohamed hirtelen mozdulattal elkapta a fogoly mellén a ruhát.

– Hazudsz, kutya! Vagy nem? – kérdezte fojtott hangon. – Szétvernéd Bizánc falait?

– Porrá... porrá... – nyögte Orbán.

Mohamed elengedte és az ablakhoz lépett. A város a távolban sápadtan csillogott a holdfényben. Nézte egy percig, aztán visszafordult.

– Mi a biztosíték, hogy nem hazudsz?

– Az, hogy a kezedben vagyok! – az ágyúöntő hirtelen a szultán lábához vetette magát, ugyanúgy, mint előző nap a császár, Konsztantinosz lába elé. – Uram, itt a fejem, üsd le, ha nem sikerül! De engedd, hogy megcsináljam! Tíz éve... senki sem hiszi el... őrültnek tartanak... eszelősnek... pedig ők maguk az eszelősek! Én megmutatom nekik...

– Mennyi idő és mennyi arany kell?

– Néhány hónap és százszor ezer genovai tallér.

– Megkapod! Kezdetnek pedig itt van ez! – a szultán kikapta az öreg nagyvezír, Khalil pasa kezéből a kis aranycsészét, és a döbbent ágyúöntő kezébe nyomta. A fáklyák fénye vörösen villant az igazgyöngyökön.

– Vigyétek ezt az embert – fordult Mohamed a janicsárokhoz törökül –, és jól vigyázzatok rá! Bántódása nem eshet! – Amikor a két katona a fogollyal eltávozott, a szultán kérdően pillantott Khalil pasára.

– Lehet, hogy őrült – válaszolta az öreg –, de nem hazudik.

– Én is így gondolom – bólintott Mohamed, és ismét az ablakhoz állt, hogy a város bűvöletes képét lássa. – És a város az enyém lesz...

...hirtelen, mintha villámlott volna, aztán dördülés hallatszott, és rémületes lángnyelv csapott ki a cső száján. Talán a föld is beléremegett, és szélvész csapott a földön fekvőkre. Mindent fekete, nehéz füst borított be. A cső az egész, óriási gerendaszerkezettel együtt, amely tartotta, hátraugrott több lépésnyire. Ezután érkezett vissza a környező dombok felől a dörrenés visszhangja. És a visszhang szelet is hozott, amely egy-két szempillantás alatt elfújta a füstöt. Mohamed szótlanul, összehúzott szemmel nézett a város felé. A fal mentén rémült futkosás. Egy helyütt óriási porfelhő emelkedett.

Orbán levette a turbánt és megtörölte izzadó homlokát. A szultán elmosolyodott. Aztán lehúzott ujjáról egy hatalmas, ékköves gyűrűt és az ágyúöntőnek nyújtotta.

A városban azt hitték, földrengés rázza a világot. Az óriási márványgolyó ütésére beomlik, vagy inkább szétfröccsen a több lépés vastagságú fal, amely eddig olyan jól védte Bizáncot. A törökök két löveget készíttettek, amelyek felváltva döntötték a falat, naponta hétszer lőttek. A bizánciak egyre többször emlegették a különféle évszázados jóslatokat, amelyek arról szóltak, hogy a város soha nem kerül idegen kézre. Különben is, hiszen ez a kereszténység igazi fővárosa, Isten nem engedi, hogy a pogány hódítók kezére jusson. Az Aranyszarv-öbölben állnak védekezésre készen a hajók, oda pedig úgysem juthat be a török flotta, nagyszerűen védi a zárólánc. Erről az oldalról tehát nem támadhatnak s ez fontos, itt gyenge a fal, kevés a katona. Erről az oldalról egy évezrede már, mindig biztonságban tudhatták magukat. Az Aranyszarv vize felől nem jöhet támadás.

A Márvány-tenger vize gyöngyházszínűvé válik a közelgő hajnal fényében. A bóbiskoló őrszemhez kétségbeesve szalad egy pásztorfiú, hangja visítóan száll:

– Hajók a szárazföldön! Jönnek a hajók a hegyen!

Ezt kiáltozza és rohan tovább. A falak mentén a katonák fölriadnak álmukból, szemüket dörgölik... és azt hiszik, álmot látnak. Szemben, a galatai magaslaton, a hajnali ködfoszlányok között hajók. Majdnem olyan magasan, akár Galata őrtornyának teteje... Egymás mögött feketéllnek a vitorlák, ahogyan a pásztorfiú mondta: közelednek a hajók a hegyen!

Valóban, olajjal bőven öntözött gerendapadlón csúsznak előre a török hadigályák. Vitorlájuk kifeszítve a szelet várja, a kormányos a kormánylapát nyelét szorítja, az evezősök helyükön, a tüzérek égő kanóccal a kezükben, a töltött ágyúk mellett.

Ezernyi fogoly, rabszolga húzza a köteleket, csattog a hajcsárok korbácsa, a hajók meg-megzökkenve, lassan a csúcsra érnek. Onnan elég egy lökés és maguktól csúsznak lefelé a gerendázaton, dobog a hajótest, aztán már sistereg, végül zökken és belecsobban a vízbe. Az Aranyszarv-öböl vizébe...! Utána a második, harmadik, összesen körülbelül hetven hajó kel át a galatai magaslaton. Egész erdőt vágtak ki, hogy a csupasz fatörzsekből megépítsék a pallót, a galatai kereskedők nehéz aranyért hetek óta hordják messzi földről az olajat, ezernyi és ezernyi korsóval, hogy síkossá lehessen tenni a hajók útvonalát.

A bizánciak döbbenten nézik, amint sokasodnak a hajók a túlsó parton, a lánccal elzárt Aranyszarv-öbölben, amely a város saját, belső vize volt! Most már, ha megérkeznének is a felmentésül ígért velencei gályák, akkor sem tudnának segíteni. Az útjuk elvágva, a török flotta már nemcsak a Boszporuszt, hanem az öblöt is megszállva tartja.

Hajók indulnak, hogy felgyújtsák a török flottát, hiszen szinte csöpögnek az olajtól, könnyű munka lenne, és ha egy-két hajó lángot fog, odaég minden. De a törökök résen vannak, közel engedik a támadó görögöket, majd lövésekkel árasztják el. A hajók elsüllyednek, az emberek odavesznek.

Május 29-én már minden elveszett. Aki addig nem szökött meg a városból, az igyekezett elbújni, vagy az utolsó pillanatban mégis fegyvert ragadott. Ha már élni nem lehet, legalább keressünk tisztességes halált, gondolták. A győztes szultán, II. Mohamed háromnapos szabad rablást ígért katonáinak, a rettentő ágyúzástól porrá omlott falakon át betörtek a városba és elfoglalták.

...A szultán lassan léptet a könyörgő, rémült tömegen át. Lova megtapossa a fekvő testeket, gazdája megtanította, hogy ne kímélje az embert. Körös-körül, az egész templomban jajveszékelés, könyörgés, maga a pokol. Mohamed nem néz rájuk, nem törődik velük.

Az oltár előtt leszáll a nyeregből, föllép oda, ahol még alig néhány perce az ősz Szergiosz pátriárka imádkozott. Végigpillant a tömegen, a templomon, a világ legnagyobb templomán. Végre ő itt az úr, Bizánc ura! Élet és halál ura, egy évszázada már, hogy erre vágyott minden elődje... Eisz tén pólin, mondották görögül, megyek a városba, eisz tén pólin... Ez is lesz a neve: Isztambul...

Ekkor váratlan dolog történik, talán csak nem laknak gonosz szellemek a keresztények híres templomában, a Hagia Szofiában? A szultán áll a tömeggel szemközt, mindenfelé folyik a vér, lobog a tűz, üldözik a lakosokat, tart a szabad rablás, rabszíjra fűzik a fiatalt, lemészárolják az öreget... de Mohamed nem érzi a várva várt, örömteli szédületet. Eddig Konstantinápoly bevétele volt élete egyetlen célja, álma. Most, dicsősége és győzelme csúcsán megrendül, mint aki elvesztette támaszát, létalapját.

Fölpillant a kupola felé, amely olyan magasan van, hogy a kétségbeesés és gyilkolás hangzavara föl sem ér odáig... Nézi az aranyos távolságot és mintha onnan jönne, egy hang szól hozzá: Porrá fogsz omlani, Igazhitűek vezére!

És a gőgös, kegyetlen szultán, Hódító Mohamed, aki nem hisz sem Krisztusban, sem Allahban, aki csupán a saját szultáni hatalmát ismeri, az egész tömeg szeme láttára a földre borul, és a csizmáktól behordott port a kőpadlóról markába gyűjti és a saját fejére szórja...

1453. május 30. napjának hajnala volt ekkor. Három évvel később, 1456. július 22-én Nándorfehérvár ostrománál megsemmisítő vereséget szenvedett Mohamed Hunyadi Jánostól. Évtizedekre megtört a törökök nyugati terjeszkedése.

A TÖRTÉNELEM NAGY CSATÁI

Az amerikai polgárháború

Írta: Michel Laurence Rajzolta: Philippe Sternis, Jean-Jacques Chagnaud
Fordította: Szeredás András, Copyright © Librairie Larousse, 1984

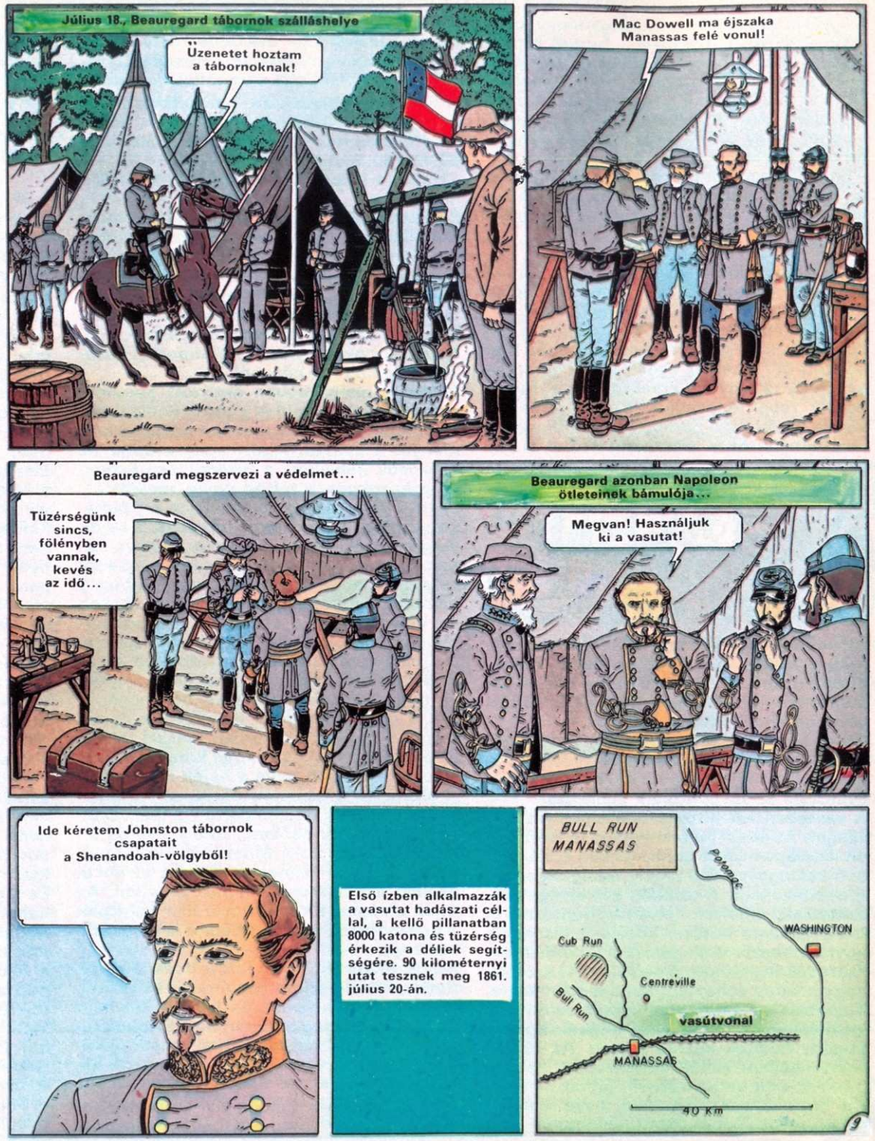

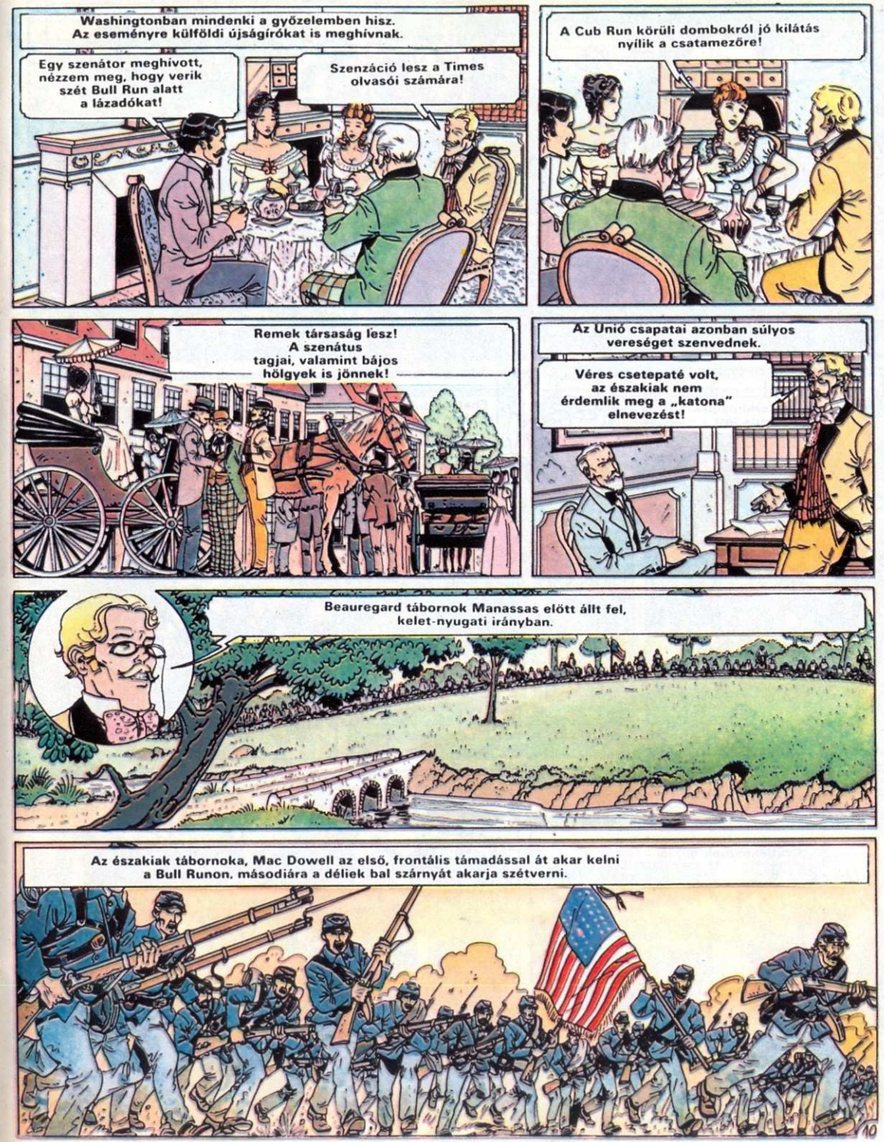

MAGYAR FILATÉLIA VÁLLALAT • BUDAPEST •

Szórakozva tanul, aki BÉLYEG-et gyűjt!

hasznos és kellemes időtöltés a BÉLYEGGYŰJTÉS!

Szaküzleteink Budapesten:
VI., November 7. tér 3.
V., Petőfi S. u. 17–19.

Az Ég királya

A legelső, aki az Ég királya volt, egyébként igen hosszú névre hallgatott: Kamu-jamato-ivarehiko, amihez hozzátartozik még a tennó szó is, ez utóbbi jelenti ugyanis azt, hogy az Ég királya. Ez a bizonyos legelső tennó a krónikák tanúsága szerint i. e. 660-ban elfoglalta Honsu szigetét és megalapította Jamato ország fővárosát. A nevekből bizonyosan nyilvánvaló, hogy Jamato nem más, mint Japán régi neve, a tennó pedig magát a császárt jelöli. Az első tennó leszármazottai ugyanis az uralkodócsalád tagjai, hiszen máig ez a család áll a felkelő nap országának élén. A tennók közvetlenül a XIII. századig kormányoztak, később fokozatosan visszavonultak a politikai életből, még később jött a sógunok ideje, míg aztán 1868-ban visszaállították a császárságot. Az uralkodóknak családnevük nincs, személynevüket pedig nyilvánosan nem használják. A nyugati világban elterjedt a mikádó név is, ezt Japánban a IX. századtól használták azért, hogy ne kelljen útonútfélen a tennó címet emlegetni. A mikádó jelentése: szent kapu, tehát közvetve fejezte ki azt a tartalmat, amelyet a tennó jelöl... A császárt szinte istenként tisztelték, s ő maga ennek megfelelő elvonultságból irányította az országot. Az első, aki „emberré" vált és „polgári neve" is van, Hirohito császár.
Ő a háború elvesztése után az amerikaiak nyomására és kívánságára 1946-ban rádióbeszédben közölte népével, hogy nem isten.

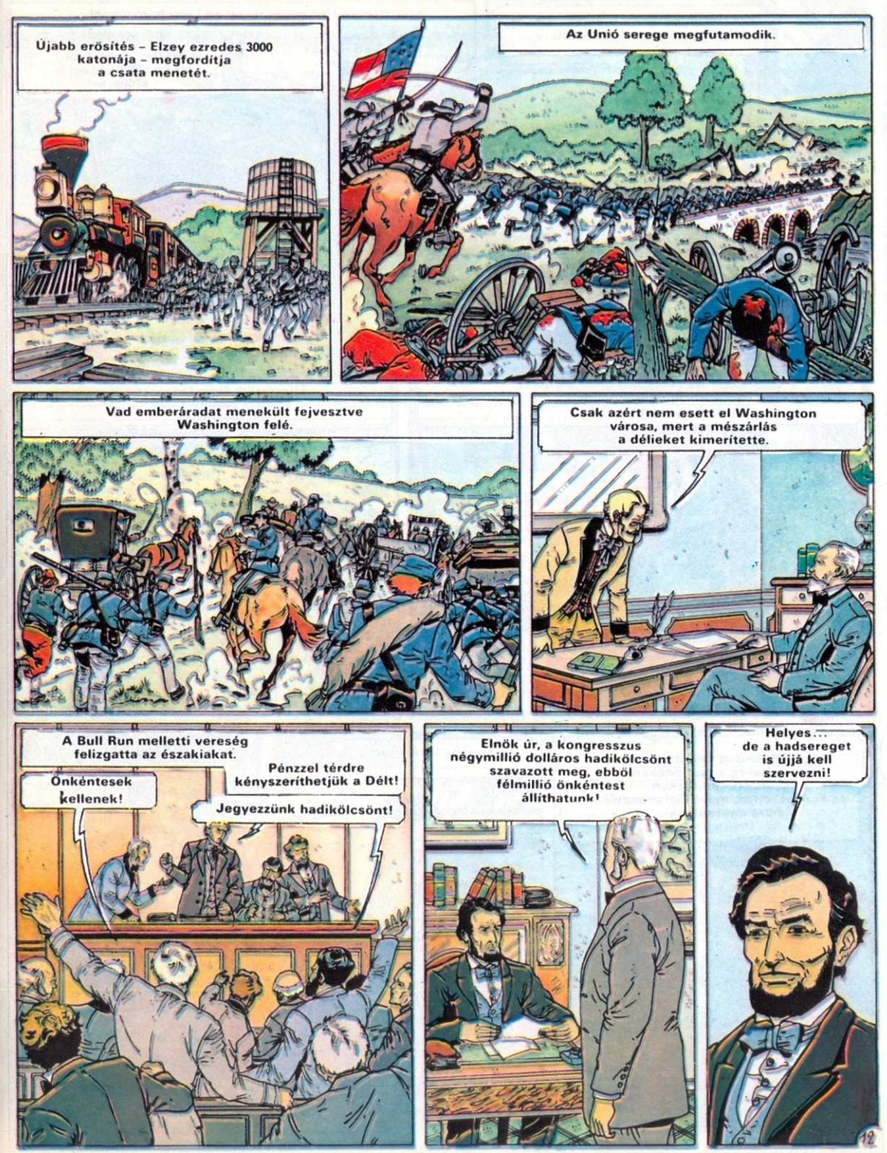

Szabálytalan csatlakozás, életveszély!

Leszakadt villamosvezeték érintése vagy megközelítése életveszélyes! Ha ilyet találnak, gondoskodjanak őrzéséről, illetve az áramszolgáltató értesítéséről!

A tízéves

alfa

születésnapi meglepetése

KÜLÖNSZÁM NOVEMBERBEN

Két teljes képregény,
cikkek történelemről,
technikáról,
felfedezésekről,
híres emberekről,
földrészekről,
állatokról

KAPHATÓ AZ ÚJSÁGÁRUSOKNÁL

ALFA KÜLÖNSZÁM
megjelenik
novemberben
192 oldalon
ÁRA: 99,– Ft

HÍVD FEL!

6 perces zenés műsort hallhatsz POP-pletykákkal fűszerezve.

Hívható: hétköznap 19–07 h-ig vasár- és ünnepnap egész nap.

Műsorváltás minden hétfőn 19 órakor!

Az
IPM
KÖNYVTÁR
tájékoztatója
Megjelenése
novemberre várható
A VILÁG
FELFEDEZÉSE
a nyolckötetes
Larousse-sorozat
első kötete

144 oldalon
színes, történelmi
képregény
Odüsszeusz nekivág
az Atlanti-óceánnak
Nagy Sándor Indiáig hatol
Marco Polo a
Nagy Kán udvarában
Megjelenése
novemberre várható
Ára: 200,– Ft

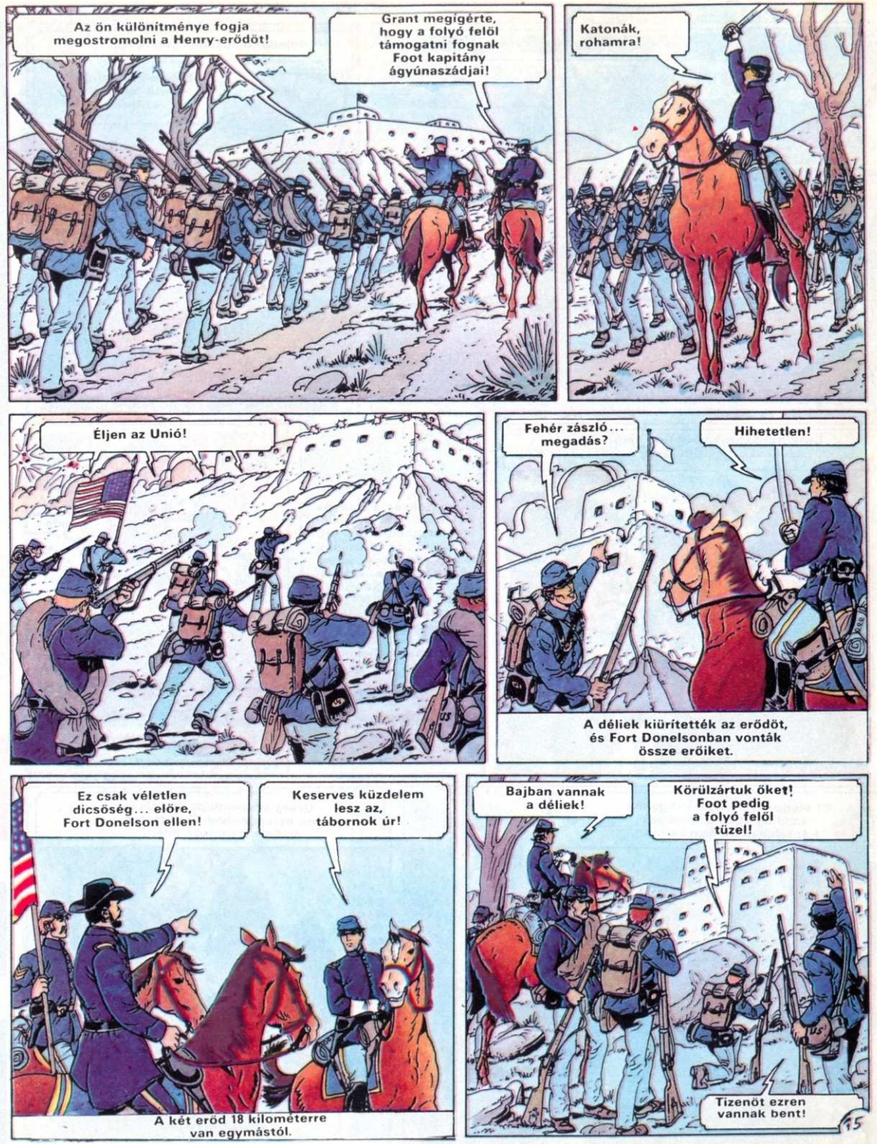

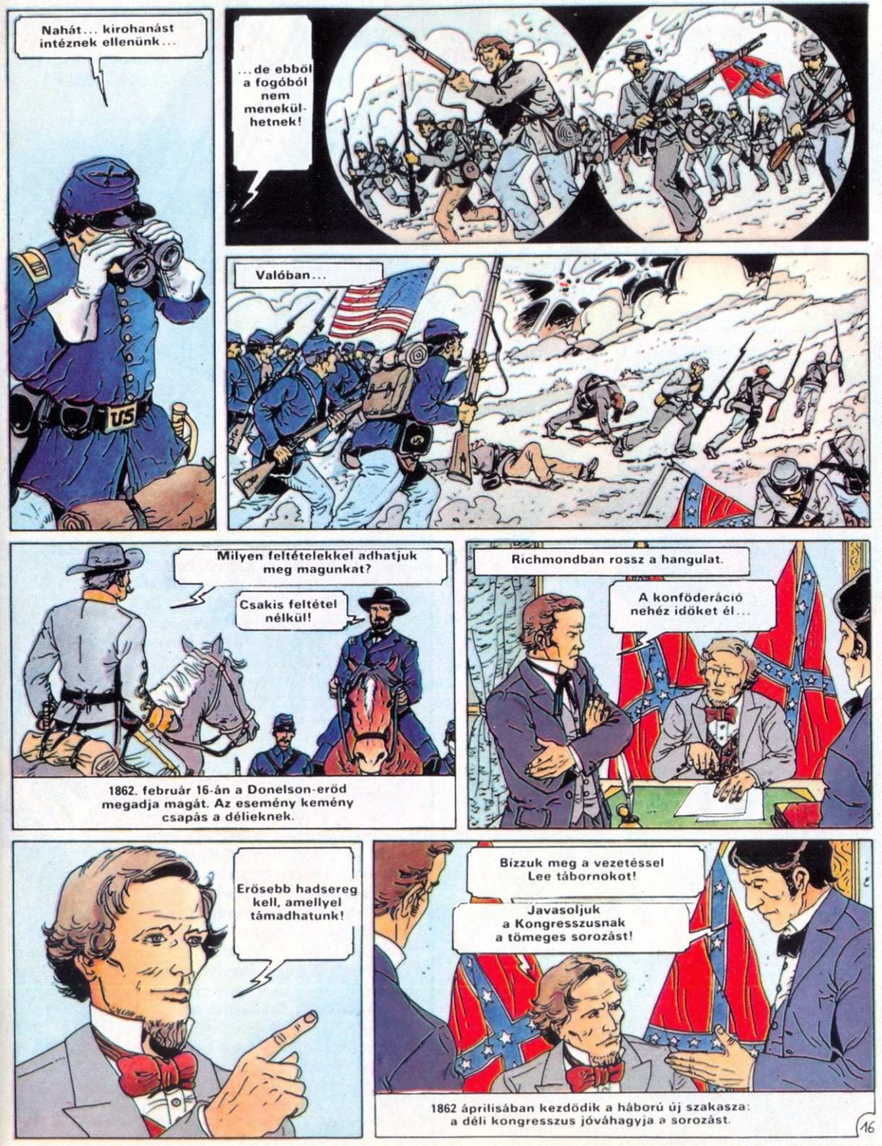

Folytatjuk

Az
IPM
KÖNYVTÁR
tájékoztatója

MÁR
MEGJELENT
Angolul
és
oroszul
tanuló
gyermekeknek
ÁRA: 119,– Ft
Kapható
a könyvesboltokban

A MADÁRFESTŐ

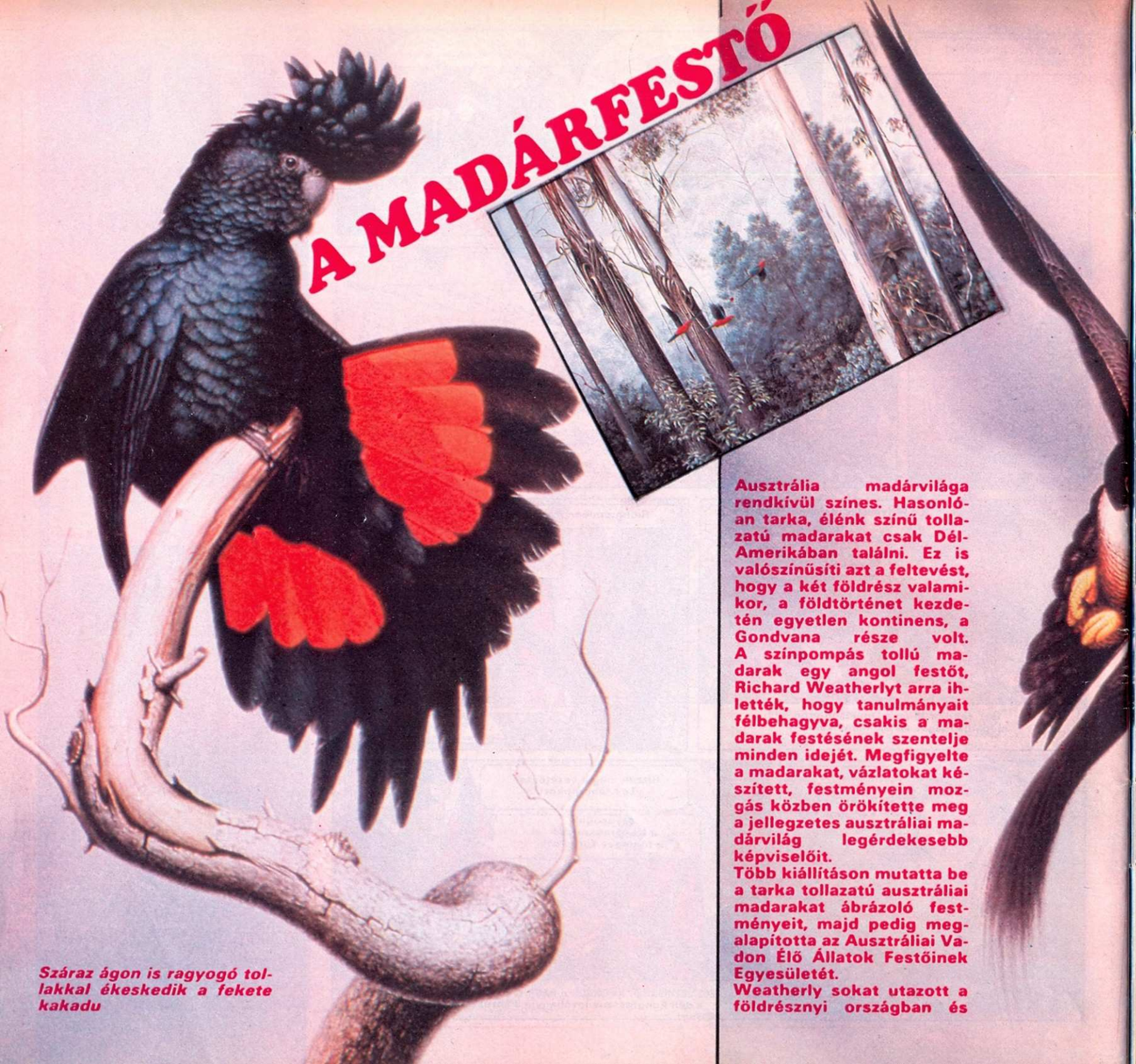

Száraz ágon is ragyogó tollakkal ékeskedik a fekete kakadu

Táj és papagáj... akár ezt a viccesen rímelő címet is adhatnánk ennek a képnek (belső kis kép)

A vándorsólyom ausztráliai változata: éles szögben kanyarog és röpül, így veti magát áldozatára... akár óvilági rokonai

Ausztrália madárvilága rendkívül színes. Hasonlóan tarka, élénk színű tollazatú madarakat csak Dél-Amerikában találni. Ez is valószínűsíti azt a feltevést, hogy a két földrész valamikor, a földtörténet kezdetén egyetlen kontinens, a Gondvana része volt.
A színpompás tollú madarak egy angol festőt, Richard Weatherlyt arra ihlették, hogy tanulmányait félbehagyva, csakis a madarak festésének szentelje minden idejét. Megfigyelte a madarakat, vázlatokat készített, festményein mozgás közben örökítette meg a jellegzetes ausztráliai madárvilág legérdekesebb képviselőit.
Több kiállításon mutatta be a tarka tollazatú ausztráliai madarakat ábrázoló festményeit, majd pedig megalapította az Ausztráliai Vadon Élő Állatok Festőinek Egyesületét.
Weatherly sokat utazott a földrésznyi országban és Pápua Új Guineában, anyagot gyűjtött madarakról szóló és festményeivel illusztrált könyvéhez.
Weatherly ma Ausztráliában egy hatalmas farmon él, amelyen a sérült madarak részére kórházat létesített. Tízévi ott-tartózkodása során számos sérült vadmadarat gyógyított meg, és juttatott vissza természetes elemébe: Ausztrália hatalmas szabad térségeibe.

MEGCSINÁLOD?

A látszat ellenére semmiféle különleges szerszám nem kell hozzá, csupán finom, pontos munka. A legjobb, ha fából vágjuk ki az alakokat s ehhez bármilyen, kis fűrész elegendő. Nagyon fontos, hogy ezután simára, egymásra merőlegesre és valóban síkra csiszoljuk a lapokat, másként nem fognak illeszkedni a darabok. Festeni, vagy színes papírral borítani lehet az oldalakat. Aki nagyon szereti a gondos, pepecselő munkát, megpróbálhatja kartonból kivágni ugyanezeket az alakzatokat.

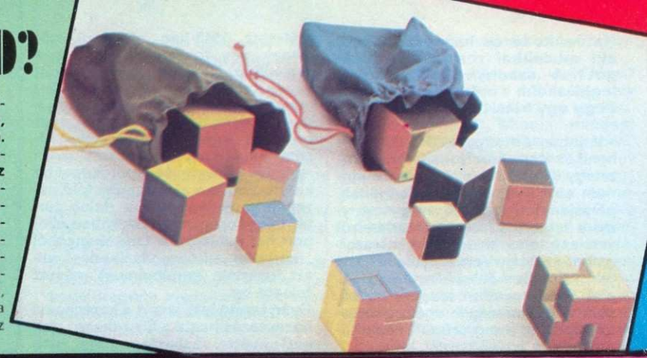

TEKTONIKA

Mint annyi más tudományos kifejezés, ez is az ógörög nyelvből ered s értelme szerint a földkéreg felépítését, illetve azt a tudományt jelenti, amely ezzel foglalkozik.

Már az elemi iskolában megtanultuk földrajzból, hogy a Földet különböző részekre oszthatjuk, elsősorban a belső, forró, sőt folyékony anyagokból álló részére és a külső kéregre. Ez a külső kéreg úgy borítja be, veszi körül a „közepet", mint görögdinnye vastag, zöld héja a belső, piros belét. Ez a kéreg életünk színtere, és színtere az elmúlt évmilliók különböző alakulásainak, változásainak is, egyebek között a „tektonikai változásoknak". Sokféle mozgás és egymásrahatás megy végbe a földrétegekben, a kéregben: alulról és oldalról ható erők megemelik, megrepesztik s így alkulnak ki a vulkanikus hegyvonulatok, itt-ott utat nyitva a mélyben „fortyogó" gőzöknek, gázoknak, lávának, azoknak a kőzeteknek, amelyek felszínre törnek... Megesik, hogy a földkéreg különböző darabjai a gravitáció következtében (vagyis a „súlyuknál" fogva) el csúsznak egymáson, de az is, hogy keményebb rögök felfelé nyomódnak a környező, lágyabb kőzetek között s ez okoz földmozgást, földcsuszamlást. Képünkön a Csendes-óceán déli részének szeletét láthatjuk. A nagy fehér nyilak a földkéreg kőzetanyagának mozgását mutatják, jobb oldalt az amerikai kontinens, középen az óceániai szigetvilág, balra Kelet-Ázsia. Ahol a rajzoló kis, piros „tűzfolyamokat" rajzolt a hasadékokba, ott mindenütt vulkáni tevékenység található, kitörés lehet, vagy szokott lenni (vagyis működő vulkánokat jelöl), némely helyen a tengerfenéken. Bal oldalt és jobb oldalt egyaránt látható olyan hely, ahol a barnával árnyalt kontinenstalapzat és a szürkével jelölt másféle kőzetréteg lemezei egymás alá csúsznak.
A méretek természetesen hosszanti irányban eltúlzottak, vagyis a szigeteket, hegyeket, tűzhányókat magasabbnak rajzolták, mint amilyennek a valóságban látnánk – ha láthatnánk ilyen metszetet a Földről. Ugyanígy az óceán is mélyebbnek tetszik. Nem túloznak azok, akik szerint tűztenger fölött, víztenger közepette üldögélünk kis „szárazföld"-tutajokon. De üldögélünk rajtuk már sok millió éve.

WINNETOU SZERZŐJE

Hetvenkedő és hazug? Bűnöző, aki mesékkel rontja az ifjúságot? A szennyirodalom egyik leghíresebb művelője? Lehet, hogy egy kicsit ez is, az is…

– Valóban én vagyok Old Shatterhand és Kara Ben Nemsi – mondotta egy Karl May nevű ember majdnem száz éve, saját dicsőségének, pályájának a csúcsán. Hogy menynyire ismert és olvasott emberről van szó, arra bizonyítékként szolgálhat az, hogy Verne Gyula mellett (aki valójában Jules Verne és francia) ő az egyetlen idegen szerző, akit Magyarországon egész nemzedékek csak „magyarítva", May Károly néven emlegetnek.

Regényei alapján ő maga úgy hitte, hogy minden kritikusa és olvasója tudni fogja, ilyen élményekre lehetetlen a dolgozószobában szert tenni. Egyszerűbben: amit leírt, az valóság, ahol történetei játszódnak, ott ő valóban megfordult. Időközben persze kiderült, hogy utazásai ál-utazások, történeteit ő maga találta ki és a helyszínek sem föltétlenül valóságosak. A „nyomozás" nem volt különlegesen bonyolult, Karl May saját kezűleg írta le, gyónta meg önéletírásában mindezt. Azt is elmondta ekkor, milyen szándékkal írta Az ezüst tó kincsét, a vad Kurdisztánon át, vagy A szkipetárok földjén című, és sok-sok más regényét.

„Önmagam körül a legmélyebb emberi nyomorúságot tapasztaltam" – írja ebben az „ÉN" című önéletírásban, és hozzáfűzi, hogy regényei a nemesebb emberré válásról szólnak. Higgyünk-e neki? Hiszen jó, érdekes, izgalmas olvasmányok Winnetou dolgai ugyanúgy, mint Hadzsi Halef Omar élményei. Ha semmi mást nem látunk könyveiben, mint jól kitalált kalandregényeket, akkor sem kell szégyenkeznie. Véres történetek… ráadásul úgy írta meg őket, hogy amikor rokonszenves hősök ölnek meg valakit, az sohasem felháborító. A gyilkosság csak olyankor gyilkosság, amikor az ellenfél, a gonosz, a buta, az elítélendő alak követi el…

Könyveit egy becslés szerint összesen hetvenöt millió betűvel vetette papírra, persze, kézírással. Felsorolhatatlanul sok alak és kaland szerepel bennük: romantikus tájak, sziklaszorosok, indián falvak, albániai hegyek és dél-afrikai sivatagok, grizzly és bivaly… Pedig csak egy Ernstthal nevű kisvárosban született, 1842-ben, ráadásul ötödiknek egy tizennégy gyermekes családban. Röviddel születés után kilenc testvér sorban meghalt, ő – ugyancsak születése után – csak a szeme világát veszítette el, ezt azonban később orvosolták. Alsóbb iskoláit a „felébresztett" gyermek jól végezte és tanítóképzőbe került. Éppen a záróvizsgák felé közeledett, amikor furcsa dolog történt, karácsonyra hazatérőben ellopott hat gyertyát. A tanítóképzőből „méltatlan erkölcsi viselkedés" miatt kizárták, tanulmányait másutt fejezte be.

Gyári tanító lett, ismét a karácsonyi hazautazás hozta a következő „dolgot": ezúttal szobatársa óráját vitte el. Letartóztatták, hathetes börtönt kapott és elvesztette az állását.

Milyenek voltak a valódi indiántörzsek? Ezt Karl Maytól ugyanúgy nem tudjuk meg, mint Charles M. Russel képeiből… (Sziú és Feketelábú törzs találkozása, 1903) (nagy kép)

Ezután álneveken csalásokat követett el, ezért 1865-ben négyévi dologházra ítélték. A „pokoljárásnak" azonban még nem szakadt vége akkor sem, amikor három évvel később, 26 évesen kegyelmet kapott. Titkosrendőrnek adta ki magát, pénzt kobzott el, lovat lopott, 1869-ben elfogták, bilincseit széttörte és megszökött, négy év börtönt kapott. Vajon mi volt ez a néhány éves eseménysorozat? Old Shatterhand tévutakon?

Harminckét évesen szabadult, és egészen más ember lett belőle, egy kalandregény kiadójánál lett szerkesztő s maga is írni kezdett. És ezzel elkezdődött valami…

Egyesek úgy vélik, hogy mostanáig – tehát közel száz év alatt – körülbelül százmillió May Károly-kötetet adtak el a világon, számtalan nyelvre lefordítva.

Jók-e ezek a könyvek, vagy sem? Való igaz, hogy a főhősök, akik győzedelmeskednek, kissé felsőbbrendű emberek. Mindig, mindent jobban tudnak, mint azok a „primitív" törzsek, akik közé a kalandos utazások során elvetődnek. Ez egy kicsit ízetlen dolog. A hős és nagyon erős, nagyon finom lelkű Old Shatterhand jobban érti a természetet és a világot, mint azok az indiánok, akik a természetben és saját világukban élnek. Kara Ben Nemsi többet felfog a pusztaság, a szakadékos hegyek és a homokviharok dolgaiból, mint azok az arab és kurd törzsek vagy falvak, amelyek között megfordul. Hiába, a főhős – vagyis maga a szerző – felsőbbrendűnek tartja önmagát.

Felsőbbrendű ember nincs, csak buta és elvetemült ember van, aki felsőbbrendűnek tartja magát. Nem véletlen, hogy a May-könyvek ma már elsősorban filmek nyersanyagául szolgálnak. A filmek nem enyhítik ugyan különösebben ezt a „felsőbbrendűségi" kérdést, de az annyira divatozó „szuperhős" alakjához idomítják Winnetou-t, és a többi, erős, okos, nagyszerű alakot.

Nem is váratott magára sokáig az, hogy az ünnepelt író egy-kettőre vitatott íróvá váljék. Már 1901-ben szerzői jogi viták kezdődtek az ötven felé ballagó író körül, majd írásait erkölcstelennek bélyegezték, aztán mégiscsak tovább olvasták. Közben akadt, aki fölemlegette egykori bűneit és börtönviseltségét is. Mint annyiszor azelőtt és azóta is, összekeverték a magánembert és a könyvek lapjain beszélő másikat, az alkotót.

Ma már többé-kevésbé tisztán láthatjuk, hogy Karl May, aki kissé Cooper és Verne világát akarta utánozni, végül is újat, mintaképeihez képest mást adott. És azt is tudjuk, hogy nem kell kalandregényeit többre értékelni, mint amennyire érdemes. Amennyire érdemes őket értékelni, annyira viszont kell is, hiszen tetszik, vagy sem, Winnetou alakja él. Csak tudnunk kell, hogy Winnetou nem a valóságos indián képe, hanem egy kitalált regényalak.

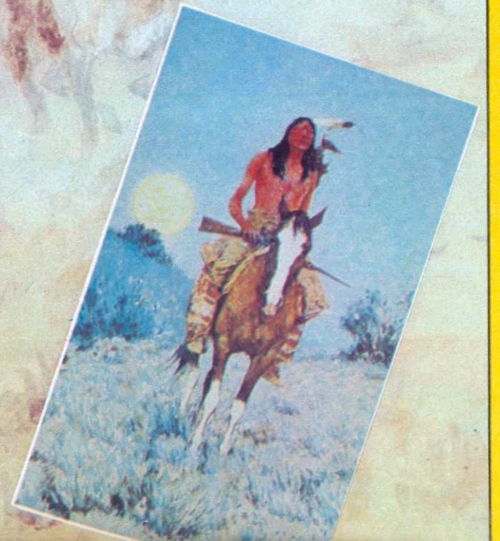

Winnetou akár ilyen is lehetne, amilyennek a magányos vadászt Remington lefestette 1909-ben (kis kép lent)

CSODAKOCSIK

alfa